

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Změny chování v rodinách v kontextu uloženého výchovného opatření

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Pavlína Bednářová, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Hana Francová, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Změny chování v rodinách v kontextu uloženého výchovného opatření*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne: 2. 5. 2019

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Haně Francové, Ph.D. za odborné vedení, skvělý přístup, cenné rady a připomínky, které mi po celou dobu tvoření této práce věnovala. Chtěla bych poděkovat i svému příteli a rodině za morální podporu a trpělivost. V neposlední řadě velký dík patří všem sociálním pracovnícím OSPOD a rodičům za jejich ochotu, důvěru a informace, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

Změny chování v rodinách v kontextu uloženého výchovného opatření

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na to, zda uložená výchovná opatření ovlivňují chování jednotlivých členů rodin v takové míře, že jsou schopni změnit dosavadní styl života ve prospěch svých dětí. Hlavním cílem práce bylo porovnat názory pracovníků OSPOD a rodin na uložená výchovná opatření. Dílčím cílem bylo zmapovat zkušenosti pracovníků OSPOD s aktivizací rodin v souvislosti s uloženým výchovným opatřením.

Teoretická část obsahuje definování pojmů rodina, rodinné prostředí a výchova. Větší část je věnována činnosti OSPOD v rodinách v souvislosti s ukládáním výchovných opatření. V závěru jsou popsány důvody a způsoby ukládání výchovných opatření, což je vzhledem k tématu práce stěžejní.

Empirická část byla zpracována formou kvalitativního výzkumu. Pro samotný sběr informací byla použita metoda dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný soubor tvořily pracovnice OSPOD a rodiny s uloženým výchovným opatřením, celkem bylo osloveno 12 komunikačních partnerů. Zjištěná data byla dále zpracována metodou vytváření trsů, tj. hledání spojitostí v odpovědích.

Výzkumem bylo zjištěno, že se názory pracovníků OSPOD a rodin částečně liší. Z pohledu rodičů výchovná opatření převážně přispívají ke zlepšení situace rodiny. Rodiče si skrze ně uvědomují své nedostatky v péči o děti a snaží se je napravit. Pracovnice OSPOD se ve svých postojích neshodují. Některé se ztotožňují s názory rodičů, ostatní jsou opačného názoru. Jestliže rodina výchovné opatření vnímá pouze negativně, spolupráci záměrně sabotuje.

Výsledky práce mohou být užitečné pro orientaci pracovníků OSPOD v aplikování určitých výchovných opatření účinných pro řešení rodinné situace.

Klíčová slova

Rodina; výchova; výchovné opatření; sociální pracovník; sociálně-právní ochrana dětí; správní řízení; soud

Changes in Behavior in Families in the Context of the Educational Measure Imposed

Abstract

The bachelor thesis focuses on whether the imposed educational measures influence the behavior of individual family members to such an extent that they are able to change the existing lifestyle for the benefit of their children. The main aim of the work was to compare the opinions of OSPOD workers and families on the imposed educational measures. The partial goal was to map the experience of OSPOD workers with the activation of families in connection with the imposed educational measure.

The theoretical part contains the definition of the terms family, family environment and education. The greater part is devoted to the activities of OSPOD in families in connection with the imposition of educational measures. In the conclusion, the reasons and ways of imposing educational measures are described, which is crucial given the topic of the thesis.

The empirical part was processed in the form of qualitative research. The method of questioning, the technique of semi-structured interview was used for the actual collection of information. The research group consisted of OSPOD workers and families with imposed educational measures; 12 communication partners were approached in total. The data was further processed by the method of generating clusters, i.e. searching for continuity in responses.

The research found that the opinions of OSPOD workers and families differed in part. From the parents' point of view, educational measures mostly contribute to improving the family situation. Through them, parents realize their deficiencies in childcare and try to correct them. While OSPOD workers do not agree in their attitudes. Some identify with the views of the parents, others share the opposite view. If the family perceives educational measures only negatively, it deliberately sabotages cooperation.

The results of the work can be useful for orientation of OSPOD workers in applying certain educational measures effective for solving family situation.

Key words

Family; upbringing; educational measure; social worker; social and legal protection of children; administrative management; court

Obsah

ÚVOD	8
1 SOUČASNÝ STAV	9
1.1 Rodina	9
1.1.1 Definice rodiny	9
1.1.2 Rodinné prostředí	10
1.1.3 Rodičovství a rodičovská odpovědnost	10
1.1.4 Funkce rodiny	11
1.2 Výchova a její definice	12
1.2.1 Výchova v rodině	12
1.2.2 Výchovné styly v rodině.....	13
1.2.3 Rizika výchovy v rodině.....	14
1.3 Sociálně-právní ochrana dětí	15
1.3.1 Vymezení sociálně-právní ochrany dětí	15
1.3.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí.....	15
1.3.3 Pracovník OSPOD.....	16
1.3.4 Činnost OSPOD.....	16
1.4 Výchovná opatření	18
1.4.1 Podstata a účel opatření ukládaných OSPOD	18
1.4.2 Uložení výchovného opatření.....	19
1.4.3 Druhy výchovných opatření	20
1.4.4 Řízení o uložení výchovného opatření	23
1.4.5 Průběh řízení.....	23
2 CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	26
2.1 Cíle výzkumu	26
2.2 Výzkumné otázky	26
3 METODIKA	27

3.1	Charakteristika metod a technik získávání dat	27
3.2	Charakteristika výzkumného souboru	28
3.3	Realizace výzkumu	29
3.4	Zpracování získaných dat	30
4	VÝSLEDKY VÝZKUMU	31
4.1	Výsledky rozhovorů se sociálními pracovníci	31
4.2	Výsledky rozhovorů s rodiči	41
5	DISKUZE	47
6	ZÁVĚR	55
7	SEZNAM LITERATURY	57
8	SEZNAM TABULEK	61
9	SEZNAM PŘÍLOH	62
10	SEZNAM ZKRATEK	64

ÚVOD

Rodina je považována za nejdůležitější součást života každého jedince, neboť již od narození si v ní vytváří schopnost důvěry, lásky, porozumění, osvojuje si zásadní vzorce chování, a tím dochází k formování jeho osobnosti. Rodina v podstatě hraje klíčovou roli umožňující vstup jedince do běžného života.

Výchova v rámci rodiny je nedílnou součástí formování osobnosti dítěte, pro niž se jako nejvhodnější jeví právě rodinné prostředí. Je všeobecně známo, že se děti učí výchovné postupy od svých rodičů nápodobou, a tak se pro ně rodiče mnohdy snaží být těmi nejlepšími vzory. Nicméně riziko nastává ve chvíli, kdy rodiče nevyrostali ve své původní rodině a v důsledku toho neměli možnost si vhodné výchovné vzorce osvojit. To znamená, že je nemožno předávat ani svým dětem. Výsledky výzkumu potvrdily, že problémové chování dětí je pouze odrazem toho, co jim bylo předáno ze strany rodičů.

V současné době stále více rodin přistupuje k uplatňování benevolentního stylu výchovy dětí, který spočívá v absenci trestů a zákazů. Rodiče nenastavují pravidla a hranice ve výchově dětí, důsledkem čehož je nerespektování autorit ze strany dětí. Kvůli tomu jsou stále více v rodinách ukládána ze strany OSPOD výchovná opatření. Pracovníci OSPOD disponují širokou škálou metod a postupů, jak s rodinou pracovat. Rovněž mohou využít spolupráce dalších odborníků, kteří jsou taktéž připraveni pomoci rodině. S rodiči je zpočátku vždy jednáno tzv. po dobrém, vysvětlují se jim možné následky nevhodného chování a poskytuje se jim odborné poradenství, v rámci kterého se jim nastíní možnosti nápravy situace. Odmítá-li rodina využít jakoukoliv spolupráci ve prospěch jejich dítěte, pracovníci OSPOD mohou přistoupit k uložení výchovného opatření.

Odborníci v současné době o tomto tématu více diskutují a snaží se najít vhodná východiska související s touto problematikou. Proto bylo cílem práce zjistit, jaký názor mají pracovníci OSPOD, ale i rodiny, na uložená výchovná opatření. Zajímalo mě, zda mají výchovná opatření v rodinách patřičný efekt vedoucí k nápravě rodinné situace. Vždy záleží na konkrétní rodině, kde hraje zásadní roli motivace k řešení situace. V některých rodinách jsou výchovná opatření účinná a pomáhají rodičům ve zkvalitnění rodičovských kompetencí. Nicméně nejsou-li rodiče dostatečně motivováni ke změně dosavadního způsobu života, výchovné opatření se bude míjet účinkem.

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Rodina

Rodina je tam, kde je člověk doma, kde může existovat takový, jaký je. Stává se místem klidu, odpočinku a bezpečí, ve kterém člověku nic nehrozí a cítí se zcela svobodný (Sychrová, 2015, s. 43).

1.1.1 Definice rodiny

Rodina představuje nejvýznamnější skupinu společnosti, která je primárně postavena na příbuzenství - manželství, rodičovství, sourozenectví. Zpravidla ji tvoří rodiče a děti, mezi nimiž se utváří vztah rodičovství, dochází k socializaci a společně představují domácnost (Výzkumná zpráva, 2017). Rodinu také specifikují emocionální a formální vazby určující vzájemné vztahy i povinnosti mezi rodiči a dětmi (Zajdel et al., 2014). Každá rodina je vnímána jako jedinečná, neboť rodiny se navzájem odlišují svým jazykem, způsobem komunikace či rodinnými zvyklostmi (Sychrová, 2015). Na odlišnosti rodin se podílí i kulturní či společenské faktory (Smyth, 2016).

Rodina je považována za nejdůležitější sociální skupinu každého člověka, neboť nám poskytuje bezpečné zázemí za účelem naplnění pocitu bezpečí a jistoty, uspokojuje veškeré naše potřeby - fyzické, psychické i sociální. V rodině si každý jedinec formuje svou identitu, utváří si hodnoty, učí se dovednostem, nabývá zkušenosti a v neposlední řadě je rodina zdrojem vzorce chování, který není možné získat jinde (Fischer a Škoda, 2014). Z těchto důvodů se rodina stává nenahraditelnou a nezastupitelnou institucí pro každého jedince (Kraus, 2014a).

Matoušek, Pazlarová a kol. (2014b) definují rodinu jako nejpřirozenější výchovné prostředí pro dítě, ať už z hlediska zabezpečování po stránce materiální, péče o jeho zdraví a výživu, poskytování ochrany, či vytváření specifického socializačního prostředí. Žádná jiná výchovná instituce nedokáže rodinu v tomto směru nahradit.

Rodina nemusí mít vždy pozitivní charakter, bývá i zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů vedoucích k sociálně patologickým situacím. Takové situace jsou příčinou nesprávného fungování členů rodiny a narušeného psychosociálního vývoje zejména u dětí (Fischer a Škoda, 2014). K tomu všemu mohou přispívat i nedostatečně či nevhodně projevované emoce ze strany rodičů (Macfie, Brumariu, Lyons-Ruth, 2015).

1.1.2 Rodinné prostředí

Rodinné prostředí je významným faktorem podílejícím se na utváření osobnosti jedince, vzhledem k tomu, že již od narození působí na jeho základní tělesné, psychické a sociální charakteristiky. Takové působení může přetrvávat až do dospělosti. V souvislosti s tím dochází k ovlivňování komunikačních schopností, emočního vývoje, postojů či hodnot jedince. V neposlední řadě se vliv prostředí odráží na životním stylu, profesním životě či ekonomickém postavení jedince (Průcha et al., 2013).

Rodinné prostředí v životě každého člověka hraje velkou roli, neboť se v něm učí osvojovat sociální role, učí se vzájemné pomoci a spolupráci, získává kulturní vzorce. Rodinné prostředí zpravidla utvářejí rodiče a jejich děti, neboť je pojí určité místo, kde probíhá především výchova dětí. Celkově pomáhá uspokojovat potřeby členů rodiny a vytváří přijatelné podmínky pro vstup jedince do společnosti. Kvalita rodinného prostředí se odvíjí především od velikosti rodiny, jejich vzájemných vztahů, ekonomických podmínek či materiálního zabezpečení rodiny (Knotová a kol., 2014).

Rodinné zázemí neboli domov pro dítě znamená místo, kde se cítí dobře a v bezpečí, kde je obklopeno lidmi - rodiči, kteří mu věnují pozornost a projevují lásku. Velmi důležitou úlohu hraje i stabilita rodiny a domácího řádu. Všechny tyto aspekty jsou předpokladem dobrého vývoje osobnosti dítěte (Matějček, 2017).

1.1.3 Rodičovství a rodičovská odpovědnost

Podstata rodičovství spočívá ve výchově a péči rodičů o jejich děti. Rodičovské postoje získáváme v průběhu života, zejména ve vlastní rodině, ve zkušenosti dítěte s vlastními rodiči (Matějček, 2013). Stejný názor mají i Matoušek a Pazlarová (2014a), když uvádějí, že rodičovství úzce souvisí se zkušenostmi rodiče z dětství. Z dlouhodobých studií vyplývá, že jedinci, kteří neměli možnost tyto postoje od svých rodičů v dětství získat, se mohou potýkat s nebezpečím, že se jejich vlastní rodičovské kompetence nebudou vyvíjet dokonale. Najdou se však výjimky, které s pomocí okolí a dostatkem vnitřních sil mohou být úspěšnými rodiči (Matějček, 2013).

K realizování rodičovství slouží rodičovská odpovědnost, kterou zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, definuje jako souhrn práv a povinností rodičů sloužící k péči o dítě, prostřednictvím kterých je zajišťována péče o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zabezpečení jeho výchovy a vzdělání apod. V zásadě jde o ochranu práv a zájmů dítěte.

Předpoklady k plnění rodičovské role nemá každý člověk. K poruchám rodičovské role dochází ve chvíli, kdy ji rodiče nejsou schopni přijmout a zvládat. Tato porucha se objevuje tehdy, jestliže se rodiče o své dítě nemohou, neumějí, nedovedou či nechtějí starat, někdy se naopak o dítě starají nadměrně (Šulová, 2010).

1.1.4 Funkce rodiny

Rodina, stejně jako každá jiná instituce ve společnosti, má plnit určité funkce, které jsou základem pro příznivý vývoj dítěte. Zároveň stabilní a aktivní přítomnost všech členů značně přispívá ke správnému fungování rodiny (Kraus et al., 2015).

Biologicko-reprodukční funkce je nezbytná pro pokračování rodu každého jedince, a tím i zachování existence společnosti, kromě toho spočívá v uspokojování biologických i sexuálních potřeb každého jedince. Tato funkce je velmi významná nejen pro jedince tvořící rodinu, ale i pro společnost jako celek, neboť základem perspektivního rozvoje společnosti je zajištění stabilní reprodukční základny (Kraus et al., 2015). K utvoření a udržení takové základny je potřeba motivace jedinců k zakládání rodiny a potřeba v nich vychovávat děti (Tománek, 2013).

Z hlediska *sociálně ekonomické funkce* je rodina vnímána jako důležitá složka pro ekonomický systém společnosti, a vzhledem k tomu, že hospodaří se svými příjmy, značně přispívá k jeho rozvoji. Členové rodiny se prostřednictvím určitého povolání zapojují do výrobní i nevýrobní oblasti, díky čemuž jsou zabezpečeni po stránce materiální (Kraus, 2014b). Rodina se v tomto ohledu stává vzorem pro profesionální orientaci a volbu povolání dítěte (Kraus et al., 2015). Brání-li okolnosti v naplnění této funkce, může to vést k oslabení ostatních funkcí (Bánovničová, Levická, 2016).

Úloha *ochranné funkce* rodiny spočívá v zabezpečení životních potřeb všech členů, zejména dětí. Jde o zaopatření po stránce zdravotní péče či hygienických podmínek (Kraus, 2014b).

Socializačně výchovná funkce rodiny spočívá v začlenění jedinců do společnosti. Dítě se učí přizpůsobovat životu ve společnosti, osvojuje si základní návyky a způsoby chování, které jsou společností vyžadovány. Tím se připravuje na vstup do praktického života. Výchovnou funkci mnohdy zastává i škola a učitelé (Kraus, 2014a).

Prostřednictvím *emocionální funkce* jsou uspokojovány citové potřeby všech členů rodiny. Rodina jako celek se pro své členy v této oblasti stává jedinečnou a nenahraditelnou, neboť naplnění pocitu lásky, bezpečí, jistoty, vzájemné důvěry, podpory či pomoci nedokáže zastoupit žádná jiná instituce (Kraus, 2014b).

Jestliže rodina plní všechny zmiňované funkce, hovoříme o *rodině funkční*, to znamená, že je zajištěn zdárný vývoj dítěte po všech stránkách. Nastane-li situace, že se v rodině objeví závažná porucha jedné či více funkcí, zmiňujeme se o *rodině problémové*. Taková rodina je schopna své problémy řešit vlastními silami, případně za pomoci zvenčí, nicméně neohrožuje vážným způsobem vývoj dítěte. Zde již ovšem působí pracovníci OSPOD. Jakmile rodina přestane plnit několik funkcí či dokonce všechny své funkce, čímž bezprostředně ohrožuje své členy, především prospěch a vývoj dítěte, je to *rodina dysfunkční*. Rodina není schopna své problémy řešit vlastními silami, proto je nutné aplikovat opatření zvané sanace rodiny. *Afunkční rodina* spočívá v poruše všech základních funkcí, kdy přestává plnit svou úlohu, a tím vážně škodí dítěti, dokonce jej ohrožuje na životě. Jediným možným řešením je odebrání dítěte z rodiny a umístění do rodiny náhradní (Dunovský et al., 1995).

1.2 Výchova a její definice

Výchova je nedílnou součástí života každého jedince. Představuje proces záměrného a cíleného ovlivňování jedince, jež se snaží dosáhnout pozitivních změn v jeho osobnosti. Velkou měrou se na utváření a formování osobnosti jedince podílejí vrstevníci, sociální skupiny, média, lokální prostředí, dále pak i životní prožitky a zkušenosti (Průcha, Veteška, 2014).

Smysl výchovy spočívá zejména v celoživotním předávání znalostí, zkušeností, dovedností, hodnot či postojů z generace na generaci, vedoucí k osamostatnění jedince a k tomu, aby obstál ve společnosti. Předávané obsahy významně posilují osobnost jedince a podporují stabilitu společnosti (Matoušek, Pazlarová a kol., 2014b).

1.2.1 Výchova v rodině

Rodina je bezesporu považována za primární výchovnou instituci, to znamená, že rodiče jsou prvními vychovateli v životě dítěte (Tománek, 2013). Každý rodič si klade za cíl vychovat ze svého dítěte samostatného a zodpovědného člověka, který se o sebe dokáže v dospělosti postarat a zároveň bude dobrým vychovatelem pro svou budoucí rodinu (Musil, 2014).

Ve výchově je nezbytná přítomnost obou rodičů, neboť roli matky ani roli otce není možné zastoupit. Od matky se dítěti dostává něha a láska, kdežto od otce pevná ruka a racionalita. Bezesporu se tyto role prolínají, a z tohoto důvodu je pro dítě v rodině velice důležitá přítomnost ženského i mužského vzoru (Tománek, 2013). Rodiče jsou

pro své děti vzorem v užívání výchovných postupů a metod. Podstatou ovšem není neustálá shoda mezi rodiči, dokonce naopak občasný nesoulad příznivě přispívá k vývoji dítěte. Rozhodující vliv ve výchově má jednoznačně i to, jak se k sobě rodiče navzájem chovají a jakým způsobem spolu komunikují (Říčan, 2013). Jestliže dítě vycítí, že mezi rodiči panuje nepříjemná atmosféra, a zjistí, že nejsou schopni domluvy ani jednotné výchovy, začne této situaci využívat ve svůj prospěch, dokonce si najde způsoby, jak s rodiči manipulovat (Matoušek, Pazlarová a kol., 2014b).

Rodiče v rámci svého výchovného působení disponují širokou škálou výchovných prostředků. Těmi nejvíce používanými jsou odměny a tresty. V uplatňování odměn a výchovných trestů musí být rodiče obezřetní s ohledem na povahu dítěte a konkrétní okolnosti (Říčan, 2013). Význam odměn je spatřován v pochvale, pohlazení, finančním ohodnocení apod. Výchovný trest je až krajním řešením, uplatňuje se ve chvíli, kdy dítě udělá to, co má zakázáno, nebo naopak nesplní svou povinnost. Tresty mají různou podobu, např. vynadání, zakázání nějaké aktivity, zabavení hračky (Říčan, 2013).

Výchova dítěte je velmi odpovědným úkolem rodičů. Existuje nespočet příruček, kterými se rodiče inspirují, přičemž spontánnost a přirozená láska z nich dělá ty nejlepší vychovatele. Kromě rodičovské lásky dítě potřebuje mít i nastavená určitá pravidla a řád. Neodmyslitelnou součástí je i vzájemná komunikace rodičů a dětí, prostřednictvím které se dorozumívají a sdělují si informace srozumitelným způsobem (Říčan, 2013).

1.2.2 Výchovné styly v rodině

Výchovný styl obecně představuje záměrné, ale i spontánní výchovné působení vychovatele na vychovávaného (Průcha et al., 2013).

Styl výchovy v rodině si stanovují rodiče sami, neboť každý rodič má odlišnou představu o výchově svého dítěte. Přitom výchovné působení je nutné uzpůsobit schopnostem či vývojové úrovni dítěte. Některé rodiny uplatňují jednotný přístup ve výchově, jiným se to naopak nedaří (Mertin, 2013). Zásadní roli zde hraje i výchovný vzor, který rodiče přejímají ze své vlastní rodiny, neboť lze předpokládat, že takovým způsobem budou vychovávat i své děti (Čapek a Čapková, 2010).

Autoritativní výchovný styl je založen na uplatňování síly a moci rodiče vůči dítěti, kdy je od dítěte vyžadována naprostá poslušnost v plnění příkazů, zákazů či pokynů. V případě neposlušnosti rodiče s dítětem manipulují prostřednictvím systému trestů a odměn (Procházka, 2012). Dítě je vnímáno pouze jako předmět výchovného působení, není respektována jeho osobnost, není mu dopřán ani prostor pro vyjadřování jeho přání

a názorů (Mertin, 2013). Důsledkem takové výchovy je závislost dítěte na rodičích, nesamostatnost a nízké sebevědomí (Musil, 2014).

Naopak u *liberálního výchovného stylu* je středem pozornosti dítě. Rodiče dítěti umožňují naprostou volnost v jeho rozvoji, nestanovují mu téměř žádná pravidla, plnění úkolů vyžadují pouze sporadicky, ale nejsou důslední v jejich kontrole (Mertin, 2013). Z dítěte je vychován rozmazlený a sobecký jedinec, který se často dostává do konfliktu při střetu s nastavenými hranicemi, např. ve škole či v zaměstnání (Musil, 2014).

Demokratický výchovný styl je ideálním přístupem rodičů k dítěti, neboť jsou na dítě kladeny přiměřené nároky, vymezují se mu jasné hranice, ale zároveň jsou respektovány jeho potřeby a přání (Mertin, 2013). Rodiče společně s dítětem probírají různé krizové situace. Tímto způsobem je dítě připravováno na život, stává se samostatným, dokáže se náležitě rozhodnout a řešit nežádoucí situace (Musil, 2014).

1.2.3 Rizika výchovy v rodině

Výchova dítěte je náročná pro každého rodiče a mnohdy vyžaduje pomoc zvenčí. Problémy ve výchově vznikají, jestliže výchovné působení rodičů má neblahý vliv na vývoj dítěte. Matoušek, Pazlarová a kol. (2014b) popisují několik výchovných rizik:

- **Nedostupnost rodičů** - rodiče jsou pracovně vytíženi, neumějí plnohodnotně trávit čas s dítětem, trpí psychickou poruchou apod.
- **Proměnlivost a nepředvídatelnost chování rodičů** - dítě je neustále ve střehu, jak budou rodiče v dané situaci reagovat, neustále se stresuje, a v důsledku toho může dojít k úplnému vyčerpání organismu.
- **Nedostatečný přehled o aktivitách dítěte** - rodinné prostředí mnohdy umožňuje dítěti velké množství trávení volného času mimo domov a to nekontrolovaně, kdy si najde partu kamarádů, což například zvyšuje riziko v užívání návykových látek apod.
- **Výchova v rozporu se společenskými pravidly** - rodiče vedou dítě k nedůstojnému životu, umožňují mu páchat trestnou činnost, případně se o něj řádně nestarají. Takové chování rodičů je nepřípustné a bývá zpravidla potrestáno.
- **Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte** - rodiče ohrožují zdárný vývoj, zdraví, dokonce i život dítěte. Zde je velmi žádoucí zásah orgánů státní moci, tzn. orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

1.3 Sociálně-právní ochrana dětí

1.3.1 Vymezení sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je vymezena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, podle kterého se *sociálně-právní ochranou dětí rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny* (§1, s. 7662).

Sociálně-právní ochrana v první řadě hájí zájem a blaho dítěte, s tím bezesporu úzce souvisí i ochrana rodiny či vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. K zajištění takové ochrany slouží sanace rodiny, prostřednictvím které dochází k obnovení narušených funkcí rodiny a zároveň zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro případ nemožnosti vyrůstání dítěte v rodině vlastní (Novotná et al., 2016).

Sociálně-právní ochrana náleží dětem, u nichž je ohrožen příznivý vývoj. Jedná se zejména o děti, jejichž rodiče zemřeli, řádně neplní své povinnosti či zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti, případně výkon své rodičovské odpovědnosti přenechávají příbuzným či jiným institucím (Novotná et al., 2016). Je také zacílena na děti svěřené do péče jiné fyzické osoby, než rodiče, dále děti týrané, zneužívané a zanedbávané, děti ohrožené násilím mezi rodiči, děti neplnící povinnou školní docházku, děti šikanované či šikanující. Nelze opomíjet ani děti užívající návykové látky, páchající trestnou činností, děti, které opakovaně utíkají od rodičů, děti umístované do zařízení poskytující nepřetržitou péči (Macela et al., 2015). Nejvíce se však týká dětí, kterým rodiče vědomě či nevědomě ubližují v důsledku nepřátelského rozchodu, negativních postojů jednoho vůči druhému, kdy nejsou ochotni dojít ke kompromisu v řešení sporů a vzájemných vztahů (Novotná et al., 2016). Zákon pouze vymezuje okruh dětí, na něž se sociálně-právní ochrana specializuje, přičemž OSPOD vyhodnotí postup při poskytování pomoci konkrétnímu dítěti (Novotná et al., 2016).

1.3.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o SPOD přesně vymezuje orgány veřejné a státní správy, pověřené vykonávat SPOD. Dle Novotné et al. (2016) jde v první řadě o obce s rozšířenou působností a obecní úřady, jimž zákon ukládá nejvíce povinností v ochraně dětí a dalších osob odpovědných za výchovu dětí. Následují krajské úřady, které kromě vykonávání kontrolní a metodické činnosti zprostředkovávají NRP. Také jsou

odvolacími orgány, jež přijímají odvolání podané proti uloženému výchovnému opatření, o kterém ve správním řízení rozhodl jim podřízený orgán. Oblast péče o rodinu řeší obecně i MPSV, rovněž Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí sídlící v Brně se zabývá ochranou dětí pocházejících z ciziny. Úřad práce České republiky a jeho krajské pobočky rozhodují zejména o dávkách pěstounské péče.

V neposlední řadě zajišťují SPOD instituce na základě pověření k výkonu SPOD, což jsou obce a kraje v jejich samostatné působnosti, komise pro SPOD, poradní sbory a další právnické či fyzické osoby. Tyto instituce však neřadíme mezi OSPOD (Novotná et al., 2016).

1.3.3 Pracovník OSPOD

SPOD vykonávají pracovníci s vyšším odborným či vysokoškolským vzděláním zaměřeným na sociální oblast. Zároveň musí absolvovat zkoušku zvláštní odborné způsobilosti spočívající v prověřování znalostí o SPOD. Vzhledem k tomu, že se pracovníci OSPOD ve většině případů zabývají ohroženými dětmi, měli by disponovat patřičnými dovednostmi. Základem jsou komunikační schopnosti, neméně důležitá je schopnost vyhodnocení míry ohrožení, zjištění příčin, jež ohrožení podněcují a celkově zhodnocení fungování rodiny vůči dítěti (Matoušek, 2017).

Úkolem sociálního pracovníka je poskytování poradenství rodičům ohledně dětí, zastupování dítěte v případě rozvodu rodičů, trestního řízení vůči dítěti a v nejhorším případě zprostředkování NRP pro dítě. Je žádoucí, aby sociální pracovník v takových situacích spolupracoval i s dalšími institucemi, jako jsou školy, dětské lékaři, psychologové, policie, soudy, neziskové organizace a jiné (Matoušek, 2017).

Sociální pracovník je vázán povinnou mlčenlivostí o veškerých záležitostech týkajících se výkonu SPOD. Výjimkou jsou však situace, které podléhají ohlašovací povinnosti, např. spolupráce s orgány činnými v trestním řízení (Matoušek a kol., 2013).

1.3.4 Činnost OSPOD

OSPOD vykonávají vysoce odpovědnou činnost, neboť zasahují do oblastí velmi citlivých pro každého jedince. Rozhodnutí těchto orgánů jsou mnohdy natolik závažná, že zasahují do práv jedinců plynoucích z Listiny základních práv a svobod. Nicméně tyto orgány jsou striktně vázány zákonem, proto každý provedený úkon musí mít oporu v daném zákoně podloženou pádnými argumenty motivovanými zájmem dítěte, potažmo ochranou celé jeho rodiny (Novotná et al., 2016).

OSPOD disponuje celou řadou různých opatření, směřujících k řešení nežádoucí rodinné situace. Jednotlivá opatření SPOD jsou uplatňována vždy v závislosti na míře ohrožení dítěte a závažnosti situace tak, aby byly zabezpečeny základní potřeby dítěte. Těmito opatřeními jsou preventivní působení na rodiče, poradenství, ale i možnost využití výchovného opatření v podobě napomenutí, omezení, dohledu a v nejzazším případě umístění dítěte mimo rodinu (Šabatová, Šuplerová, Ille a kol., 2017).

a) Preventivní činnost

Předpokladem zabránění vzniku problémů v rodině je uplatnění preventivní činnosti, která spočívá ve vyhledávání ohrožených dětí, působení na rodiče za účelem odstranění nedostatků ve výchově dětí, činění opatření pro omezení nepříznivých vlivů působících na děti. Jestliže však rodinu nějaké potíže postihly, úkolem OSPOD je zabránit jejich rozšíření a usilovat o nápravu. K tomu slouží pravidelné vyhodnocování situace dítěte a rodiny, kdy výstupem toho je IPOD obsahující jednotlivé kroky s cílem co nejdříve setrvání dítěte ve vlastní rodině (Novotná et al., 2016).

Ke správnému vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny slouží určitá oprávnění vymezená v zákoně č. 359/1999 Sb., o SPOD. Jedná se například o možnost navštěvovat dítě a rodiče v jejich obydlí za účelem zjištění, zda se dítěti ze strany rodičů dostává náležitá péče. OSPOD je oprávněn také provádět šetření nejen v místě bydliště, ale i ve škole či v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, za účelem zjištění, zda dítě vyrůstá ve vhodných sociálních podmínkách. V případě potřeby může dokonce pořizovat fotografie nebo zvukové záznamy.

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady v rámci svého výkonu SPOD mohou mapovat rodinnou situaci, orientovat se v rodinných vztazích a místních podmínkách. Mají tedy možnost bezprostředně sledovat rodinu a díky tomu v případě potřeby včas činit opatření. Z těchto důvodů jsou na tyto orgány zákonem kladeny vysoké nároky a v podstatě nejvíce povinností (Novotná et al., 2016).

K vyhledávání ohrožených dětí je nezbytná spolupráce státních orgánů, škol, zdravotnických či dalších zařízení určených dětem. V případě zjištění skutečností, jež nasvědčují podezření z ohrožení dítěte, mají tyto instituce povinnost neprodleně informovat právě obecní úřad obce s rozšířenou působností, který je povinen činit příslušné kroky k řešení situace (Macela et al., 2015). Zákon č. 359/1999 Sb., o SPOD, opravňuje každého jedince k tomu, aby upozornil rodiče na jakékoliv

nežádoucí chování jejich dítěte. Rovněž pokud má nějaká fyzická osoba podezření, že se rodiče o dítě řádně nestarají, může příslušný OSPOD na tuto skutečnost upozornit.

Vzhledem k tomu, že SPOD náleží především dětem, i samy děti mají právo žádat o pomoc příslušný OSPOD, případně jiná zařízení, jako jsou například linky bezpečí (Macela et al., 2015). Dítěti, které zvládne formulovat svůj názor a přání, je umožněno vyjádřit se k podstatným záležitostem týkajících se jeho osoby. Takovému názoru orgán SPOD věnuje pozornost s přihlédnutím k jeho věku a rozumovým schopnostem. Vyžaduje-li to situace, dítě může své přání vyslovit i bez vědomí rodičů, což umožňuje získat reálný náhled na to, v jaké situaci se dítě aktuálně ocitá (Novotná et al., 2016).

b) Poradenská činnost

Poradenská činnost je jakousi formou pomoci rodičům či osobám odpovědným za výchovu dětí, spočívající v probírání rodinné situace, hledání řešení určitého problému, případně poskytování informací o dalších možnostech pomoci a podpory v jiných institucích. Samozřejmostí je individuální přístup při poskytování rad a informací dle aktuální potřeby a požadavků rodiny. Prvotně může OSPOD doporučit využití poradenské pomoci rodině, pokud ji shledává jako vhodný způsob řešení situace. Jestliže však takové doporučení není ze strany rodiny respektováno, a v důsledku toho nedojde ke zlepšení situace, čímž je dítě i nadále vystavováno ohrožení ve výchově i ve vývoji, je na místě rozhodnout o uložení výchovného opatření (Novotná et al., 2016).

1.4 Výchovná opatření

1.4.1 Podstata a účel opatření ukládaných OSPOD

Klíčovou úlohou OSPOD je vést rodiče k řádnému plnění povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, neboť jedině tak mohou zajišťovat plnohodnotnou výchovu dítěte. Podstatou je včasné odhalení nedostatků ve výchově dítěte a zabránění jejich vlivu na dostatečné fungování rodiny. Ke každé nežádoucí situaci musí orgán přistupovat individuálně a hledat ideální řešení směřující k nápravě. Nedaří-li se takové řešení najít či aplikovat na danou situaci z důvodu neúčinného působení orgánu na rodiče, je žádoucí přistoupit k uložení výchovného opatření (Novotná et al., 2016). Výchovná opatření jsou do jisté míry považována za sankční opatření, která směřují nejen vůči rodičům, ale i vůči samotným dětem. OSPOD musí vždy dbát na to, aby takové řešení bylo v souladu se zájmem dítěte. S tím souvisí i způsob zásahu a jeho intenzita. V první řadě by se měl orgán snažit působit na rodiče těmi nejmírnější

prostředky, pokud to situace dovoluje. Nejsou-li tyto prostředky účinné, může přistoupit k přísnějším krokům (Macela et al., 2015).

1.4.2 Uložení výchovného opatření

Výchovná opatření upravuje § 13 zákona o SPOD a § 925 občanského zákoníku, podle nichž mají obecní úřady obcí s rozšířenou působností a soudy právo tato opatření využívat (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=359&r=1999>, <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=89&r=2012>). Obvykle o uložení výchovného opatření rozhoduje příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, přičemž v odůvodněných případech může podat podnět k uložení opatření příslušnému soudu, který následně ve věci rozhodne. Záleží především na skutečnosti, která z těchto institucí je pro řešení situace vhodnější. Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhoduje o uložení výchovného opatření ve správním řízení, proti jehož rozhodnutí je možné podat odvolání, kterým se zabývá krajský úřad (Novotná et al., 2016).

Ostatně pořadí při ukládání výchovných opatření stanovuje i § 13 zákona o SPOD, z něhož jasně vyplývá, že pokud tato opatření neučiní OSPOD, je k tomu za stejných podmínek oprávněn soud. Rovněž § 925 občanského zákoníku shodně uvádí, že soud může uložit výchovné opatření, neučiní-li tak OSPOD, když to vyžaduje zájem dítěte.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností, který vydá rozhodnutí o uložení výchovného opatření, se tím zavazuje dohlížet na jeho dodržování. Z tohoto důvodu je v ukládání opatření upřednostňován OSPOD, neboť právě ten má větší možnost sledovat, zda uložené opatření plní svůj účel. Ovšem v rámci spolupráce může požádat o plnění této povinnosti obecní úřad v místě bydliště rodiny za účelem přímého sledování rodiny v dodržování stanoveného opatření. Jestliže opatření nařídí soud, sleduje jeho dodržování a hodnotí účinnost obvykle v součinnosti s OSPOD (Novotná et al., 2016).

Smysl uložení výchovného opatření je spatřován v tom, že slouží jako určitá prevence před přímými a razantními zásahy státu vůči rodině, jako je například umístění dítěte mimo rodinu (Macela et al., 2015).

Jakmile výchovné opatření splní svůj účel, čímž dojde k obnovení narušených funkcí rodiny, obecní úřad obce s rozšířenou působností jej může zrušit. Pokud však stanovené opatření nepřispívá k pozitivní změně situace, může být nahrazeno jiným vhodnějším, které přispěje ke zlepšení situace rodiny. Opatření uložená soudem mohou být zrušena či změněna za vhodnější na základě návrhu OSPOD v případě změny poměrů v rodině (Novotná et al., 2016).

Ten, kdo záměrně nerespektuje či porušuje výkon rozhodnutí o výchovném opatření, se dopouští přestupku. Každému za takové porušení hrozí finanční postih (Macela et al., 2015).

1.4.3 Druhy výchovných opatření

a) Napomenutí

Napomenutí je nejmírnější způsob preventivně výchovného opatření, které je orgány využíváno nejčastěji. Uplatňuje se však za předpokladu, že jeho použití dosáhne žádoucího výsledku. OSPOD může napomenout jak dítě, tak jeho rodiče či osoby odpovědné za výchovu dítěte (Novotná et al., 2016). Základní podmínkou pro uložení napomenutí dítěti je jeho rozumová vyspělost, díky které je schopno pochopit nevhodnost svého chování a uvědomit si následky plynoucí z takového jednání. Důvodem pro uložení napomenutí rodičům je porušení či neplnění některých povinností vyplývajících nejen z rodičovské odpovědnosti, ale i z dalších právních předpisů. Jedná se například o nabádání dítěte k neplnění školní docházky, ponechávání dítěte doma bez náležitého dozoru, nepřiměřené trestání dítěte. Těmto situacím musíme věnovat zvýšenou pozornost, abychom včas rozpoznali, zda takové jednání rodičů nevykazuje známky přestupku či dokonce trestného činu (Novotná et al., 2016).

Opatření tohoto typu lze uložit v podstatě komukoliv v blízkém okolí dítěte, třeba i cizí osobě, jestliže svým chováním narušuje jeho výchovu. Příkladem je situace, kdy je dítě naváděno staršími sourozenci k užívání návykových látek (Macela et al., 2015).

b) Dohled

Ke stanovení dohledu nad výchovou dítěte přistoupí OSPOD v případě, že napomenutí nevedlo k nápravě situace. Rodiče i nadále porušují povinnosti vůči jejich dítěti. Dohled nelze chápat jako sankční opatření, nýbrž jako preventivně výchovné působení směřující k sanaci rodiny. Smysl tohoto opatření spočívá v předcházení vážnějších zásahů do rodiny (Macela et al., 2015).

Dohled je směřován nejen vůči chování rodičů či osob odpovědných za výchovu dítěte, ale i vůči chování dítěte. Situace vyžadující stanovení dohledu jsou například nevyhovující bytové podmínky, nezajišťování dostatečné péče o dítě. Na straně dítěte dochází k zanedbávání školní docházky, výtržnictví či hrubému chování vůči autoritám. Aby mohlo být stanovení dohledu efektivní a účinné, OSPOD zpravidla žádá o spolupráci školy či neziskové organizace, které jsou s rodinou v častějším kontaktu.

Taková spolupráce je významná pro získání dalších poznatků týkajících se konkrétní rodiny a poskytnutí náležitě pomoci k odstranění nedostatků ve výchově dítěte (Novotná et al., 2016).

c) Omezení

Výchovné opatření ve formě omezení spočívá v zákazu určité činnosti, při níž je dítě vystavováno nežádoucím vlivům ohrožujícím jeho výchovu. Tím se právě liší od výše zmiňovaných opatření, neboť se snaží zabránit působení škodlivého vlivu na dítě. Omezení lze opět uložit jak dítěti, tak jeho rodičům. Dospívajícím dětem bývají například zakázány návštěvy diskoték, heren, neboť se zde mohou setkat s lidmi, jež je budou nabádat k různým škodlivým činnostem. Rodičů se omezení týká v případě, že se společně s dítětem pohybují v prostředí, které se pro dítě jeví jako nevhodné. Příkladem jsou návštěvy restauračních zařízení v nočních hodinách (Novotná et al., 2016).

Před uložením tohoto opatření musí orgán pečlivě zhodnotit situaci a rozhodovat tak, aby příslušné omezení bylo pro konkrétní případ nezbytné a přiměřené. Omezení v podobě zákazu se váže pouze k okolnostem na chráněném zájmu, nikoli k samotné poruše. To znamená, že lze dítěti zakázat se účastnit fotbalového zápasu, nelze mu však zakázat se podílet na výtržnostech, které se k tomuto zápasu pojí (Macela et al., 2015).

d) Povinnost využít odbornou poradenskou pomoc

Uložení povinnosti k využití odborné poradenské pomoci je dalším preventivně výchovným opatřením. Zahrnuje především psychologickou pomoc, mediaci či rodinnou terapii. OSPOD ji využívá v případě vyčerpání všech možností k přesvědčení rodičů, že jejich chování dítěti ubližuje. Vztahy mezi rodiči jsou mnohdy natolik vyhrocené, že nejsou schopni ani běžné komunikace (Macela et al., 2015). Vnímá-li OSPOD, že pomoc odborníka je v zájmu dítěte, měl by rodičům využít konkrétní formy pomoci doporučit a dbát na to, aby takovou pomoc chtěli sami využít především ve prospěch jejich dítěte. Pokud rodiče odbornou pomoc nevyhledají, i když to vyžaduje zájem dítěte, OSPOD může v rámci správního řízení takovou povinnost rodičům uložit (Novotná et al., 2016).

Za určitých podmínek je dokonce OSPOD povinen rodičům uložit využití takové pomoci. Neučiní-li tak, musí své rozhodnutí zdůvodnit s podložením spisové dokumentace a prokázat, že důvody pro uložení této povinnosti pominuly. Důvodem nemůže být pouze předpoklad, že by rodiče vzhledem k vyhrocené situaci nabízenou pomoc odmítali (Šabatová, Šuplerová, Ille a kol., 2017). V důsledku toho by mohlo

dojít k protahování nežádoucího sporu rodičů připomínající začarovaný kruh, z něhož se nedokážou sami vymanit. Za takové situace uložení jakéhokoli opatření ztrácí smysl, neboť nebývá účinné. Proto je nezbytná včasná intervence (Macela et al., 2015).

Situace vyžadující uložení tohoto opatření se týkají zejména rozpadu rodiny. Rozchod či rozvod manželství rodičů je vždy velice emotivním zážitkem, který s sebou nese řadu úskalí. Rodiče nejsou schopni racionálně řešit otázky majetkového vypořádání a zejména úpravy poměrů k dětem. V řadě případů je neochota domluvit se doprovázena hádkami, které mají negativní dopad na psychiku dítěte. Dalším důvodem bývá i nesprávná péče rodičů o dítě, s tím souvisí například nevedení dítěte k osvojení si hygienických návyků, k domácí přípravě na vyučování a celkově k plnění školní docházky (Novotná et al., 2016).

Předpokladem pro vydání rozhodnutí o uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc je vyhledání vhodného zařízení nacházející se v dostupné vzdálenosti rodiny. Zařízení by mělo rodině zajistit požadovanou pomoc v nejkratším možném termínu a bezplatně. Rodičům je také nabízena možnost výběru zařízení v případě, že se v dané oblasti těchto zařízení nachází více (Novotná et al., 2016).

e) Odejmutí dítěte z péče rodičů

Nevedou-li preventivně výchovná opatření mírnějšího charakteru k nápravě situace a vyžaduje-li to zájem dítěte, lze přistoupit k vážnějšímu zásahu do rodičovské odpovědnosti. Výhradní pravomoc k uložení takového opatření má jedině soud, který musí posoudit veškeré skutečnosti vedoucí k tomuto opatření. Tímto zásahem se rozumí dočasné odejmutí dítěte z péče rodičů a jeho umístění do zařízení zajišťující dítěti řádnou celodenní péči, které se mu ve vlastní rodině nedostávalo. Příkladem jsou ZDVOP, střediska výchovné péče nebo zařízení poskytující zdravotnické služby (Novotná et al., 2016). Pobyt v zařízení je soudem nařízen zpravidla na dobu tří měsíců. Jestliže však shledá okolnosti vyžadující prodloužení pobytu, může jej prodloužit na dobu šesti měsíců, ne však déle. Výjimečným případem je situace, kdy se rodiče snaží zajistit veškeré podmínky pro převzetí dítěte zpět do jejich péče (Novotná et al., 2016).

Podle zákona č. 359/1999 Sb., o SPOD, může soud umístit dítě mimo rodinu rovnou i bez využití předchozích preventivně výchovných opatření, jestliže není jiný způsob zajišťující ochranu dítěte a není možné jej umístit ani do NRP. Soud obvykle ve svém rozhodnutí při výběru konkrétního zařízení zohledňuje zájem dítěte a doporučení

OSPOD. Zároveň dbá na to, aby bylo zařízení v blízkosti rodiny kvůli možnosti návštěv dítěte.

1.4.4 Řízení o uložení výchovného opatření

OSPOD o uložení výchovného opatření rozhoduje v rámci správního řízení, pokud tak předtím neučinil soud. Závazným právním předpisem, kterým se při ukládání výchovného opatření řídí, je zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Již samotný postup před zahájením řízení skýtá řadu nejasností. Dle správního řádu je řízení zahájeno okamžikem doručení žádosti příslušnému obecnímu úřadu. Kdežto názor MPSV se liší v tom směru, že správní řízení nelze zahájit pouze na základě žádosti účastníka řízení, tedy rodiče. Přijatá žádost může sloužit jako podnět, přičemž sám příslušný obecní úřad vyhodnotí, s ohledem na závažnost obsahu podnětu, zda správní řízení zahájí či nikoli. V souvislosti s tímto názorem si MPSV plně uvědomuje riziko toho, že nezahájí-li příslušný obecní úřad správní řízení na základě přijaté žádosti, bude nepochybně nařčen z nečinnosti (Macela, 2012).

To ostatně vyplývá i z výsledku šetření veřejného ochránce práv (sp. zn. 2908/2006/VOP/AFO), který zastává následující stanovisko. Nastane-li situace, kdy se jeden z rodičů obrátí na OSPOD se žádostí o pomoc v případě záměrného znemožňování kontaktu s dítětem ze strany druhého rodiče, je OSPOD povinen situaci aktivně řešit a využít veškeré dostupné možnosti opírající se o zákon za účelem zajištění dostatečného kontaktu rodiče s dítětem. Není přípustné, aby byl při takové záležitosti nečinný a případně vyčkával až na rozhodnutí soudu. Rodič, který má dítě v péči a brání kontaktu druhému rodiči s dítětem, se dopouští protiprávního jednání, za které mu může být uloženo výchovné opatření ve formě napomenutí. Nedbá-li rodič napomenutí a i nadále brání druhému rodiči v kontaktu s dítětem, může jeho jednání vést až k nové úpravě poměrů.

1.4.5 Průběh řízení

a) Zahájení řízení

Podle zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, lze zahájit správní řízení dvěma způsoby, a to na základě žádosti, nebo z moci úřední z vlastního podnětu příslušného obecního úřadu. Řízení na základě žádosti je zahájeno okamžikem přijetí žádosti věcně a místně příslušným obecním úřadem, přičemž je důležité, aby žádost obsahovala podstatné náležitosti. Ze žádosti musí být patrné, kdo ji podává, jaké

věci se týká a čeho se svou žádostí domáhá. V tomto případě je obecní úřad ze zákona povinen vydat rozhodnutí ve lhůtě 30 dnů od přijetí žádosti, tuto lhůtu lze prodloužit o dalších 30 dní pouze za předpokladu, že řešení případu je složité a časově náročné.

Řízení z moci úřední je zahájeno dnem doručení oznámení o zahájení řízení účastníkovi řízení. I oznámení musí obsahovat určité náležitosti, jako je uvedení správního orgánu, předmětu řízení, osoby zahajující řízení a její podpis. Správní orgán je povinen osobu podávající podnět písemně vyrozumět ve lhůtě 30 dnů od přijetí podnětu, zda řízení zahájil, či naopak neshledal důvody k zahájení řízení z moci úřední, a to pouze v případě, že o to dotyčná osoba požádá (zákon č. 500/2004 Sb.).

b) Účastníci řízení

Správní řád rozlišuje účastníky řízení na přímé a nepřímé. V řízení o žádosti je přímým účastníkem osoba podávající podnět, nepřímým účastníkem jsou další osoby uvedené v předmětném podnětu, do jejichž práv a povinností může být vydaným rozhodnutím zasahováno. Účastníky řízení zahájeného z moci úřední bývají osoby stanovené zvláštním zákonem, jejichž práva a povinnosti se na základě vydaného rozhodnutí mění nebo ruší, případně se určí, zda dané právo či povinnost mají nebo nemají (zákon č. 500/2004 Sb.).

Z logiky věci pak vyplývá, že při ukládání výchovných opatření jsou zpravidla účastníky řízení rodiče, ale i jejich děti, vzhledem k tomu, že předmět jednání vždy souvisí s výchovou dítěte. Nezáleží však na tom, komu z účastníků je opatření ukládáno. Ovšem pokud je výchovné opatření uloženo pouze jednomu z rodičů, vždy se dané rozhodnutí dotkne i druhého rodiče, neboť oba jsou nositeli rodičovských práv a povinností vůči jejich dítěti (Patera, 2012).

c) Zjištění skutkového stavu

Pro řádné zjištění skutkového stavu musí mít správní orgán k dispozici co nejvíce potřebných materiálů souvisejících s řešenou záležitostí. Zpravidla se správní řízení vede v ústní podobě, kdy se vyslechnou všichni účastníci řízení. Ústní jednání probíhá téměř vždy bez přítomnosti veřejnosti s ohledem na ochranu práv účastníků. Dále se přihlíží ke skutečnostem známým orgánu z úřední činnosti, případně doložených od jiných správních orgánů. Sami účastníci mohou vznášet důkazní návrhy či listinné důkazy, jež mohou přispět k vyřešení situace. Aby mohl správní orgán náležitě rozhodnout, vyžaduje součinnost všech účastníků řízení (zákon č. 500/2004 Sb.).

d) Rozhodnutí

Po důkladném zhodnocení všech dostupných podkladů, na základě nichž se podařilo zjistit skutkový stav, správní orgán vydá rozhodnutí. Rozhodnutí lze vyhotovit pouze v písemné podobě, nestanoví-li zákon jinak. Rozhodnutí se vždy skládá z výroku, odůvodnění a poučení účastníků o opravných prostředcích. Největší pozornost by měla být věnována výroku jako stěžejní části rozhodnutí pro účastníky, a to hlavně proto, že v něm orgán vysvětluje, jak ve věci rozhodl, jakými právními předpisy a ustanoveními se řídil, zároveň popisuje, v čem bude konkrétní uložené výchovné opatření spočívat, a stanoví lhůtu ke splnění uložené povinnosti. Odůvodnění zahrnuje veškeré důvody, kterými orgán dospěl k závěru uvedeném ve výroku (zákon č. 500/2004 Sb.).

Řízení týkající se dětí by mělo probíhat bez zbytečných průtahů a co nejrychleji, pro nejlepší zájem dítěte. Dokonce v závažných případech by mělo být rozhodnutí vykonatelné okamžitě (Macela et al., 2015).

e) Sledování plnění uložených opatření

Sledování plnění uloženého výchovného opatření vykonává obvykle obecní úřad obce s rozšířenou působností, který takové rozhodnutí vydal. V případě pracovní vytíženosti může požádat o zastoupení příslušný obecní úřad, který má k rodině mnohem blíže. Dohlížení nad dodržováním uloženého opatření by mělo probíhat pravidelně za účelem dosažení požadovaného výsledku. Cílem je zjistit, zda rodina uložené výchovné opatření dodržuje, případně zda došlo k odstranění nedostatků ve výchově dítěte, jež zapříčinily uložení výchovného opatření (Novotná et al., 2016).

f) Zrušení rozhodnutí o uložení výchovného opatření

Rozhodnutí o uložení výchovného opatření lze zrušit ve chvíli, kdy je dosaženo požadovaného výsledku, tedy dojde k obnovení narušených funkcí rodiny. V opačném případě lze původní výchovné opatření zrušit a nahradit jej opatřením jiným. Totéž nastane při změně poměrů v rodině, kdy původní výchovné opatření za takové situace již není účinné, proto je potřeba jej zrušit a uložit opatření nové, vhodnější pro aktuální situaci (Novotná et al., 2016).

2 CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

2.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je porovnat názory pracovníků OSPOD a rodin na uložená výchovná opatření.

Dílčím cílem práce je zmapovat zkušenosti pracovníků OSPOD s aktivizací rodin v souvislosti s uloženým výchovným opatřením.

2.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka zní: „S jakými názory se nejčastěji setkává sociální pracovník od jednotlivých členů rodiny na uložená výchovná opatření a naopak?“

Dílčí výzkumná otázka zní: „S jakými problémy se nejčastěji setkávají sociální pracovníci při práci v rodinách s uloženým výchovným opatřením?“

3 METODIKA

3.1 *Charakteristika metod a technik získávání dat*

Pro zpracování výzkumu mé bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní přístup, neboť je z hlediska daného tématu nejvhodnější pro naplnění cílů. Kvalitativní výzkum spočívá v získávání velice podrobných informací od relativně malého počtu komunikačních partnerů, a to na základě různých výzkumných postupů (Hendl, 2016). Pokud bych zvolila sběr informací formou dotazníku, obávám se, že by jej komunikační partneři neuměli vyplnit, mnoha otázkám by nerozuměli, případně by mi dotazníky nebyly ani vráceny. Zkoumání je zpravidla prováděno v přirozeném prostředí komunikačních partnerů, díky čemuž je možné zachytit důvod vzniku daného problému a lépe mu porozumět. V průběhu výzkumu se mohou výzkumné otázky, hypotézy i závěry měnit, a to vždy s ohledem na stanovený cíl výzkumu (Hendl, 2016).

Při výběru metody pro získávání informací jsem se řídila tím, abych co nejlépe zodpověděla výzkumné otázky. Pro samotný sběr dat jsem z toho důvodu zvolila metodu dotazování pomocí techniky polostrukturovaného rozhovoru. Takle technika je dle Miovského (2006) specifická svou náročností z hlediska přípravy, neboť okruhy otázek jsou pro výzkumníka závazné. Ovšem otázky je možné pokládat v různém pořadí tak, aby se od komunikačních partnerů vytěžilo co nejvíce informací. Žádoucí je klást i doplňující otázky, a to do té doby, dokud získáváme smysluplné a pro výzkum užitečné odpovědi. Některé odpovědi je vhodné si nechat od komunikačních partnerů dovysvětlit či upřesnit (Miovský, 2006).

Pro uskutečnění samotných rozhovorů je nezbytná pečlivá příprava ve vymýšlení a sestavování otázek. Kromě toho je důležité i navázání kontaktu s potencionálním komunikačním partnerem (Miovský, 2006). Pomocí sestavených otázek se snadněji proberou všechna témata podstatná pro tazatele. Otázky jsou pokládány všem komunikačním partnerům stejným způsobem a formulace otázek je postavena tak, aby se zabránilo výrazným odlišnostem v jejich odpovědích (Hendl, 2016). Okruhy otázek, jež byly pokládány komunikačním partnerům, jsou uvedeny v Příloze 1 a v Příloze 2.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Komunikační partneři byli vybíráni pomocí metody záměrného výběru výzkumného souboru za účelem naplnění cíle bakalářské práce. Pro upřesnění jedná se o metodu cíleného vyhledávání konkrétních komunikačních partnerů s obdobnými charakteristikami a vlastnostmi, které jsou pro naplnění cílů stěžejní. Z toho vyplývá, že k vyhledávání vhodných komunikačních partnerů se přistupuje až po stanovení zkoumaných cílů (Miovský, 2006).

K výzkumu byly zvoleny dva výběrové soubory, přičemž jeden tvořily pracovnice OSPOD a druhý tvořily rodiny v rámci Plzeňského kraje. Celkem se mi podařilo navázat spolupráci se třemi úřady. V jednom z nich jsem vykonávala odbornou praxi k bakalářské práci, zbylé dva mi byly při praxi sociálními pracovníci doporučeny. Z každého úřadu jsem náhodným výběrem oslovila vždy dvě sociální pracovnice, které jsem volila z hlediska různých věkových kategorií a různých délek praxe, za účelem získání lepšího vhledu do problematiky ukládání výchovných opatření. Rodiny byly naopak vybírány záměrným způsobem v závaznosti na uložené výchovné opatření, s výběrem mi pomáhaly sociální pracovnice. Jednalo se o neúplné rodiny složené pouze z matek a dětí. Z tohoto důvodu se mi bohužel nepodařilo provést rozhovor s žádným otcem.

Výzkumný soubor je tvořen celkem z 12 komunikačních partnerek - 6 sociálních pracovnic a 6 matek. Tabulka 1 znázorňuje přehled komunikačních partnerek z řad sociálních pracovnic, zahrnující jejich věk, vzdělání, délku praxe a pracovní pozici. Tabulka 2 znázorňuje přehled komunikačních partnerek z řad matek, zahrnující jejich věk, počet dětí a rodinný stav.

Tab. 1 – Základní informace o sociálních pracovnicích (SP):

	věk	vzdělání	délka praxe	pracovní pozice
SP1	46	Mgr.	15	pracovnice OSPOD
SP2	27	Bc., DiS.	4	pracovnice OSPOD
SP3	38	Bc.	14	pracovnice OSPOD
SP4	35	Bc.	10	pracovnice OSPOD
SP5	41	SŠ s maturitou	20	pracovnice OSPOD
SP6	32	Mgr.	4	pracovnice OSPOD

Zdroj: vlastní zpracování

Tab. 2 – Základní informace o rodičích (R):

	věk	počet dětí	rodinný stav
R1	43	9	neprovdaná, nežije s otcem dětí
R2	35	2	rozvedená, nežije s otcem dětí
R3	43	8	vdaná, nežije s otcem dětí
R4	39	2	rozvedená, nežije s otcem dětí
R5	39	1	neprovdaná, nežije s otcem dítěte
R6	38	3	neprovdaná, žije s novým partnerem

Zdroj: vlastní zpracování

3.3 Realizace výzkumu

Výzkum byl realizován v průběhu měsíce března 2019. Před jeho zahájením jsem oslovila konkrétní sociální pracovnice OSPOD, ať už v rámci vykonávané praxe, či mimo ni, se žádostí o poskytnutí rozhovorů potřebných k vypracování výzkumu mé bakalářské práce. Taktéž jsem za pomoci sociálních pracovnic oslovila konkrétní rodiny. Všichni mou žádost přijali. K samotným rozhovorům jsem si připravila dva okruhy otázek, z nichž jeden okruh otázek byl určen pro sociální pracovnice a druhý okruh otázek byl určen pro rodiny, respektive pro matky. Rozhovory se sociálními pracovnicemi probíhaly v jejich kancelářích, kdežto rozhovory s matkami probíhaly buď v jejich domácím prostředí, nebo v kanceláři klíčové sociální pracovnice. Výběr místa rozhovoru jsem plně ponechala na jejich uvážení, aby se při rozhovoru cítily přirozeně.

Na začátku každého rozhovoru jsem se komunikačním partnerkám představila, seznámila je s tématem bakalářské práce včetně výzkumné části, vysvětlila jim účel rozhovoru, dobrovolnost a spontánnost v odpovědích. Dále byly poučeny o tom, že veškerá data získaná v rámci rozhovorů budou použita výhradně pro účely zpracování bakalářské práce. Rovněž jsem je ubezpečila o zachování anonymity s tím, že jejich jména nebudou zveřejněna. Pokud v rozhovorech zazněla jména členů rodiny, byla změněna na fiktivní. Odpovědi komunikačních partnerek jsem si ihned zapisovala do záznamového archu, do kterého mohly po ukončení rozhovoru nahlédnout. Téměř u všech komunikačních partnerek z řad matek jsem se setkala s neporozuměním některým otázkám, a tak jsem se snažila otázky pokládat pro ně srozumitelnějším způsobem. I přesto jsem mnohdy získala velice stručné odpovědi.

3.4 Zpracování získaných dat

Ke zpracování informací získaných v rámci rozhovorů s komunikačními partnerkami byla použita metoda vytváření trsů. Podle Miovského (2006) tato metoda spočívá v odhalování spojitostí v získaných informacích za účelem jejich uspořádání a následného vytvoření obdobných skupin neboli tzv. trsů. U každé odpovědi jsem z jednotlivých kódů takové trsy vytvořila a z jednotlivých odpovědí komunikačních partnerek jsem si poznamenala, v kolika případech se jejich názory shodovaly.

4 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Tato kapitola slouží pro zaznamenávání zpracovaných výsledků výzkumného šetření. Obsahuje dva okruhy otázek. První okruh určený sociálními pracovnícím se skládá z 13 otázek, druhý okruh určený rodičům se skládá z 12 otázek. Ze zakódovaných dat jsou vytvořeny trsy a ty jsou následně prezentovány.

4.1 Výsledky rozhovorů se sociálními pracovnícemi

Tab. 3 – Důvody pro ukládání výchovných opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
nespolupráce rodičů				X	X	
nedostatečná péče o děti v oblasti stravování, hygieny	X		X			X
nevhodné výchovné prostředí			X		X	
užívání návykových látek	X	X		X		
výchovné problémy dětí		X		X		
neplnění školní docházky	X	X		X		X
finanční problémy					X	
nezralost rodičů						X
fyzické násilí mezi rodiči			X			

Zdroj: vlastní zpracování

U první otázky byly odpovědi komunikačních partnerek relativně obdobné. Čtyři ze šesti oslovených sociálních pracovníc spatřují důvod pro uložení výchovného opatření v neplnění školní docházky. SP2 hovořila o tom, že neřeší dvoudenní absence omlouvané rodiči, ale četné absence přesahující hranici tolerující určitý počet neomluvených hodin, na které je upozorňuje škola. SP2 uvedla: „*Při překročení hranice 35 neomluvených hodin podáváme na rodiče trestní oznámení.*“ SP4 k tomu dodala: „*I když má škola stejnou ohlašovací povinnost jako my, vždy to hodí na nás, aby s tím neměli práci.*“ Dalšími výraznými problémy jsou podle komunikačních partnerek nedostatečná péče rodičů o děti a užívání návykových látek rodiči. Je zřejmé, že všechny zmiňované důvody spolu úzce souvisejí. To potvrzuje i SP1: „*Nejčastěji jsem já osobně nechávala nařídit výchovné opatření, když rodiče nedbali na řádnou docházku dětí do školy, jejich péče nebyla dostatečná a svou roli zde sehrál i alkohol.*“ Neméně důležitými faktory při rozhodování o uložení výchovného opatření jsou nespolutpráce rodičů, nevhodné výchovné prostředí a výchovné problémy dětí.

Komunikační partnerky jsou na tyto skutečnosti upozorňovány školou, dětskou lékařkou, výjimkou není ani anonymní hlášení. Mnohdy se o takových nedostatcích dozví přímo při sociálním šetření v rodině v souvislosti s úpravou poměrů k dětem. SP1 dodává: „K uložení výchovných opatření přistupuji v případě, když nejsou viditelné výsledky mé práce s rodinou a rodiče nedbají našich doporučení.“ Podle SP3 je důvodem i fyzické násilí mezi rodiči: „Mám jednu rodinu, kde byl nařízen dohled kvůli tomu, že se rodiče mlátili, matka byla i na utajovaném pobytu.“ SP6 v jednom případě shledala příčinu v nezralosti rodičů.

Tab. 4 – Výhody a nevýhody výchovných opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
Výhody						
časté návštěvy	X	X	X			X
kontrola	X	X				
spolupráce s institucemi	X		X			
vliv na rodiče, motivace ke změně			X	X	X	X
Nevýhody						
administrativa	X	X	X	X	X	X
nespolupráce rodičů	X				X	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 4 pojednává o zkušenostech komunikačních partnerek s uloženými výchovnými opatřeními z hlediska výhod, případně nevýhod. Při rozhovorech jsem vyzorovala, že se jim lépe hovořilo o výhodách. Největší výhodou vnímají v možnosti častých návštěv v rodině, s tím podle dvou komunikačních partnerek souvisí i větší kontrola rodiny. SP2: „Výhodou je, že můžu do rodiny docházet často a tím pádem mám nad dítětem nebo rodinou celkově větší kontrolu.“ Ovlivňování rodičů a motivace ke změně spolu též souvisí. „Rodiny, kde je stanovený soudní dohled, vnímají, že je něco blbě, není to v pohodě. Jde v podstatě o „vztyčený prst“, takový předstupěň odebrání jejich dítěte. Výhodou může být i motivace rodičů něco změnit, abychom k nim už nelezli“ (SP3). S tímto názorem se ztotožňuje i SP4: „Výhoda je v tom, že se většina rodičů zalekne. Vyhrážuji jim stanovením dohledu, že je to opatření před tím, než by mohli o dítě přijít. Na základě toho začnou spolupracovat.“ Méně podstatnou výhodou je spolupráce s dalšími institucemi, jako jsou lékaři či školy, od kterých si pracovnice OSPOD žádají zprávy za účelem doplnění informací k dítěti.

Nad nevýhodami se většina komunikačních partnerek zamýšlela. Nakonec se všechny shodly na tom, že v současné době je nevýhodou administrativní zatížení. SP6: „Nevýhodu vidím rozhodně v administrativě. Třeba u soudního dohledu musím soudu zasílat zprávy v pravidelném intervalu, což je administrativně zatěžující.“ Pouze dvě komunikační partnerky se zmínily o další nevýhodě spočívající v tom, že rodina po uložení výchovného opatření přestane spolupracovat. SP5: „Rodiče po uložení opatření zjistí, že se kromě našich návštěv, které probíhaly i předtím, víc neděje, a v důsledku toho přestanou fungovat, nesnaží se a přestanou spolupracovat.“ SP1 dodala: „Rodiče to většinou považují za nějaký trest a staví se často do opozice.“

Tab. 5 – Převaha závadového chování u dítěte/rodiče

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
děti						
rodiče	X	X	X	X	X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky 5 je patrné, že všechny komunikační partnerky přistupují k ukládání výchovného opatření kvůli závadovému chování na straně rodičů, neboť jsou přesvědčeny o tom, že chování dítěte je pouze odrazem výchovy rodičů. SP6 reagovala slovy: „Jsem přesvědčená, že to je vždy ze strany rodičů, protože i když je dítě problémové, věřím tomu, že vše vychází z výchovy a z toho, jaký vliv mají rodiče na děti.“ Taktéž se k tomu staví i SP4: „Převládá jednoznačně na straně rodičů. To si vybavuji i z dřívějšíka. I když děti nechodily do školy, bylo to vinou rodičů. Rodiče děti do školy neposílali, nedělali s nimi úkoly, nevedli je k tomu.“

Tab. 6 – Postup při navrhování výchovných opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
využívání opatření od nejmírnějších po závažnější	X	X	X	X	X	X
využívání rovnou závažných opatření						

Zdroj: vlastní zpracování

V tabulce 6 můžeme vidět, že všechny komunikační partnerky užívají sjednocený postup při navrhování výchovného opatření. SP3 hovořila o tom, že nejdříve jedná s rodiči po dobrém, společně nastaví pravidla spolupráce. Pokud ji však rodiče přestanou respektovat, svolá případovou konferenci, jejímž výsledkem je navržení

výchovného opatření odpovídající rodinné situaci. „Při navázání spolupráce rodiče seznámím s tím, co po nich chci, ale i co jim mohu nabídnout. Snažím se projevit lidský přístup. Rodiče mají po dobu tří měsíců zvýšenou pozornost tzv. na zkoušku. To znamená, že během této doby častěji docházím do domácnosti, jsem v kontaktu s dětskou lékařkou, se školkou/školou. Buduji si u rodičů důvěru, poskytuji jim větší pozornost. Pokud se rodiče mými pokyny neřídí a nespolupracují, až v tu chvíli podávám návrh na stanovení výchovného opatření“ (SP4). Dále SP1 zmiňuje: „...když ani dohled není účinný, situace v rodině se zhoršuje, pak přistoupím ke krajnímu řešení, a to odebrání dítěte z rodiny“. Jen ve výjimečných případech, kde je dítě ohroženo na zdraví či na životě, se uchylují rovnou k podání návrhu na umístění dítěte mimo rodinu: „Pokud si vzpomínám, za celou mou praxi se mi to stalo jen v pěti případech“ (SP5).

Tab. 7 – Způsob uložení výchovného opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
správní řízení				X		
rozhodnutí soudu	X	X	X		X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 7 znázorňuje, jaký způsob při ukládání výchovných opatření komunikační partnerky upřednostňují. Z tabulky je patrné, že téměř všechny dávají přednost rozhodnutí soudu. Odůvodňují to tím, že soud je pro rodiče větší autoritou, rodiče rozhodnutí soudu více respektují, vymahatelnost dodržování je snazší. SP6 hovořila o tom, že hodně klientů je v dnešní době zadlužených, takže pokuta uložená při nedodržování správního rozhodnutí jim nijak neuškodí. To se osvědčilo SP3: „Správní řízení neupřednostňuji, nemá to efekt. V jednom případě mi matka řekla, že ať si to klidně udělám, radši zaplatí pokutu, ale dodržovat to nebude.“ Podle SP5 rozhodnutí uložené ve správním řízení nemá efekt, ze zkušenosti ví, že by se rodiče k jednání ani nedostavili, akorát by se jim vysmáli. SP5 uvedla: „Za celých 20 let praxe jsem nedělala ani jedno správní řízení.“ Naopak SP4 mluvila o vhodnosti využívání správních řízení: „Ukládání výchovných opatření v rámci správního řízení nedělám ráda, soudním nařízením je to administrativně jednodušší. Ovšem pokud je důvod k uložení opatření, myslím si, že zpočátku je vhodnější správní řízení. Sama ho upřednostňuji. Až posléze bych volila soudní cestu.“

Tab. 8 – Převládající druh výchovného opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
dohled	X	X	X	X	X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 8 znázorňuje naprosto se shodující odpovědi komunikačních partnerek na otázku, jaká výchovná opatření u vašich klientů převládají. U všech převládají rodiny s uloženým soudním dohledem, odlišují se pouze v časové frekvenci. SP6 uvedla: „*U mých klientů převládá soudní dohled, ať už standardní půl roční nebo čtvrtletní.*“ SP2 hovořila o tom, že má pouze u jedné rodiny uložený dohled probačního úředníka, u všech ostatních rodin soudní dohled.

Tab. 9 – Efektivnost stanoveného výchovného opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
není efektivní	X	X			X	X
je efektivní			X	X	X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky 9 je patrné, že odpověď čtyř komunikačních partnerek je jednoznačná. Dvě mají jasno v tom, že výchovná opatření svůj účel neplní: „*Ve velké většině se stává, že rodiče i přes nařízené výchovné opatření nadále nespolupracují a svoji situaci nijak neřeší. Tudiž si z toho „nedělají hlavu“.* Za svoji praxi jsem neměla případ, kde by nařízení dohledu pomohlo řešení situace v rodině.“ (SP1). Další dvě jsou přesvědčeny o opaku: „*U mých rodin výchovná opatření rozhodně účel plní. Volím takovou strategii, že rodičům na rovinu říkám, že mají bordel, na druhou stranu si s nimi dám cigáro, abych si u nich vybuodovala důvěru. Kolikrát se s nimi zhádám, ale spolupráce je pak dobrá. Jakmile křičím, vědí, že mají zle. Takže za mě ano, účel plní.*“ (SP4). Odpovědi SP5 a SP6 se relativně shodovaly, podle nich záleží především na rodině, na jejich schopnostech, možnostech, ale i vůli něco změnit. SP6 zmínila: „*Myslím si, že nějaký efekt mají, již několikrát jsem dávala podnět k soudu, aby zvážil zrušení opatření, protože se rodina osvědčila. Pak jsou samozřejmě i rodiny, které jsou dle mého názoru nepoučitelné, a to jsou ty, které už na začátku neměly snahu svou situaci změnit.*“

Tab. 10 – Zrušení uloženého výchovného opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
dobrá zkušenost			X	X		X
špatná zkušenost	X				X	
žádná zkušenost		X				

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 10 popisuje zkušenosti komunikačních partnerek se zrušením uložených výchovných opatření. O zrušení uloženého výchovného opatření uvažují ve chvíli, kdy důvody, pro které bylo opatření uloženo, pominuly. Polovina komunikačních partnerek má s tímto dobré zkušenosti. Mnohdy se rodině podaří situaci natolik stabilizovat, že samy komunikační partnerky činí kroky vedoucí ke zrušení uloženého výchovného opatření. Příkladem je vyjádření SP6: „*Zkušenosti mám dobré, sama jsem dávala podnět k soudu na zrušení výchovného opatření. Důvodem bylo to, že se rodina dala do pořádku, dobře s námi spolupracovala, a tak jsem mohla vidět změny k lepšímu.*“ SP4 uvedla obdobnou odpověď jako SP6: „*Zkušenost mám dobrou. Ráda je ruším, dokonce si na to dávám pozor. Pokud je např. dohled stanoven kratší dobu a rodina vše plní, dávám návrh na zrušení. Hlídám si to.*“ Špatnou zkušenost se zrušením výchovného opatření mají dvě komunikační partnerky, a to ve smyslu, že se jim za celou pracovní kariéru podařilo zrušit výchovné opatření pouze u jedné rodiny. SP1 hovořila o tom, že to vnímá velice negativně, tíží ji pocit neschopnosti přimět rodinu ke změně situace. Pouze komunikační partnerka SP2 se s zrušením uloženého výchovného opatření u svých klientů zatím nesetkala: „*Nevybavuji si. Myslím, že žádné zkušenosti nemám.*“

Tab. 11 – Vliv výchovného opatření na efektivitu práce s rodinou

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
výchovné opatření má pozitivní vliv				X		
výchovné opatření má negativní vliv		X	X			X
výchovné opatření nemá žádný vliv	X				X	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 11 znázorňuje odpovědi komunikačních partnerek ohledně vlivu výchovných opatření na efektivitu jejich práce s rodinou. Pouze jedna z nich je toho názoru, že výchovné opatření je přínosné pro práci s rodinou. „*Rodiče upozorňuji na to, že po výchovném opatření není nic jiného, než umístění dítěte do zařízení. Toho se*

zpravidla zaleknou a začnou spolupracovat. Snaží se situaci změnit k lepšímu, aby k odebrání dítěte vůbec nedošlo. Samozřejmě to platí u těch rodičů, kteří mají zájem se o své děti starat“ (SP4). Polovina komunikačních partnerek se na výchovné opatření dívá z jiného úhlu pohledu. Negativum vnímají zejména v administrativě, která je velice vyčerpává a časově zatěžuje. SP6 uvedla, že v tomto ohledu postrádá sociální práce smysl, neboť na přímou práci s rodinou má velice málo času. V porovnání s předchozími roky je to horší a horší. SP2 argumentovala tím: „...je s tím spojeno více administrativy, časté návštěvy v rodině, kolikrát i pohovory s dětmi, prostě je to časově náročnější.“ SP3 se ztotožňuje s odpovědí SP2, když uvedla: „Spíše administrativní, více administrativy. Mám méně času na práci s rodinou, protože se musí vypracovávat IPOD, musí se sledovat lhůty, zda se plní, pořád se musí něco psát.“ Ostatní komunikační partnerky nezaregistrovaly změnu v jejich práci po uložení opatření v rodině. SP1 uvedla: „Žádný. Moje efektivnost je úplně stejná, jak před nařízením výchovného opatření, tak po něm.“

Tab. 12 – Změny v chování členů rodiny po uložení výchovného opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
změny k lepšímu	X		X	X	X	
změny k horšímu	X		X			
nepatrné změny						X
žádné změny	X	X	X		X	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 12 popisuje, jaké změny v chování jednotlivých členů rodiny komunikační partnerky po uložení výchovného opatření pozorují. Z tabulky je zřejmé, že pouze SP6 uvedla, že výchovné opatření v rodině nevyvolává příliš velké změny. Konkrétně ve své odpovědi SP6 uvedla: „Pro rodinu je čitelné, když se jedná o soudní dohled. Je jim jasné, proč do rodiny vstupují, za jakým účelem je návštěva. Tím, že je to soudem nařízený dohled, jsem s rodinou na jedné lodi, mohu jim poradit, pomoci. Tudiž výrazné změny v jejich chování nepozorují.“ SP2 je toho názoru, že výchovná opatření nemají vliv na jakoukoliv změnu v chování rodiny. Ve své odpovědi SP2 uvedla: „Nevnímám žádné změny, protože sami rodiče nevnímají závažnost situace. V podstatě ani neví, že jim bylo nějaké výchovné opatření uloženo, jelikož svou práci vykonávám stejně, jako před uložení opatření.“ Komunikační partnerky SP1, SP3 a SP5 nezvolily jednoznačnou odpověď, domnívají se, že ke změně chování musí dospět jednotliví

členové rodiny sami. Podle SP1 záleží na tom, jak rodina ke své situaci přistupuje, zda jsou vůbec ochotni něco změnit nebo jim takový život vyhovuje. SP5 hovořila o tom, že změny jsou vidět zejména u těch rodin, které se zaleknou, obávají se a mají z toho respekt. SP3 uvedla: „*Jak který. Někdo to bere jako pozornost, mají si s kým popovídat. Někteří fungují, spočítají si, že to za čas skončí, tak to respektují. S někým to ani nehne, útočí, jsou vulgární, v takovém případě musím být opatrná.*“ SP4 u svých klientů zaznamenává jediné změny k lepšímu, zřejmě tomu značně přispívá její lidský přístup. Konkrétně ve své odpovědi SP4 uvedla: „*Rodiče začnou líp spolupracovat, více komunikují a snaží se, neruší domluvené schůzky, plní zadané úkoly. Jednu rodinu jsem dokonce dovedla k tomu, že si nechali do domácnosti zapojit vodu. Do té doby měli vodu v kýblech.*“

Tab. 13 – Problémy vyskytující se při práci s rodinami v rámci uloženého výchovného opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
nespolupráce rodičů	X	X	X		X	
nereagování na tel.hovory, dopisy			X			
časté změny bydliště			X			
neumožnění vstupu do domácnosti	X				X	
bez problémů				X		X

Zdroj: vlastní zpracování

V tabulce 13 můžeme vidět nejčastější problémy ztěžující práci komunikačních partnerek s rodinami v rámci uloženého výchovného opatření. Z odpovědí je zřejmé, že největší problém mající vliv na práci komunikačních partnerek s rodinou je právě nespolutpráce rodiny. SP3 hovořila o tom, že se setkává i s tím, že jí rodiče záměrně nezvedají telefon, nereagují na dopisy, nebo se dokonce stěhují. SP3 uvedla: „*...v tomto případě ani nevím, jakým způsobem se má dohled vykonávat. Myslím si, že to už není ani na dohled, ale na předání dítěte do péče druhého rodiče, který spolupracuje. Je to i v případě, kdy rodina schválně často mění bydliště, aby se nás zbavili*“. Dalším zmíněným problémem je neumožnění vstupu do domácnosti. S tímto problémem se setkala SP1 a SP5. Konkrétně SP5 ve své odpovědi uvedla: „*...když mi rodiče řekli, vy jste nás dala k soudu, tak vám neotevřem*“. Ostatní komunikační partnerky uvedly, že si nejsou vědomy žádných problémů při spolupráci s rodinou.

Tab. 14 – Pozitivní dopady uloženého výchovného opatření

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
zlepšení výchovného prostředí	X					
plnění školní docházky	X					
osvojení hygienických návyků	X					
dostatečné množství jídla	X					
lepší spolupráce	X		X	X	X	X
motivace ke změně				X		X
žádné		X				

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 14 znázorňuje odpovědi komunikačních partnerek na otázku, s jakými pozitivními dopady se setkávají při práci s rodinami, kde je uloženo výchovné opatření. Z tabulky je patrné, že pouze SP2 nespátňuje při práci s rodinou žádné pozitivní dopady: „*Nevidím, že by v rodině po uložení výchovného opatření došlo k nějakým pozitivním dopadům. Ve většině případů se situace nezměnila, v některých případech se spíše zhoršila.*“ Komunikační partnerka SP1 považuje za úspěch, když v rodině dojde ke zlepšení podmínek k výchově dětí, hygienických podmínek, děti řádně navštěvují školu, jsou čisté a mají co jíst. SP1 dodala: „*...pak si myslím, že výchovné opatření dosáhlo svého cíle*“. Dalším pozitivem je motivace rodiny ke změně. K tomu se vyjádřila SP6: „*To jsou právě rodiny, které mají snahu něco změnit, ptají se, jsou s námi v četném kontaktu. Kolikrát si potřebují pouze popovídat, probrat situaci. Snaží se něco změnit, dělat něco navíc.*“ Téměř většina komunikačních partnerek se shodla na tom, že uložení výchovného opatření přispělo k lepší spolupráci ze strany rodiny.

V souvislosti s tím jsem komunikačním partnerkám SP1, SP3 a SP5 položila doplňující otázku ve znění, jak je možné, že na předchozí otázku ohledně problémů při práci s rodinou odpověděly špatná spolupráce, a v této otázce naopak za pozitivum považují právě lepší spolupráci. Konkrétně SP5 ve své odpovědi uvedla: „*Je to vždy rodina od rodiny, případ od případu. To, co jedna rodina považuje za špatné, druhá rodina tak vnímat nemusí. Opravdu záleží na tom, jak se rodina ke své situaci staví. Některé slušnější rodiny díky uloženému opatření začnou spolupracovat. Najdou se však rodiny, které nepociťují, že by u nich bylo něco špatně, a tak spolupráci bojkotují*“.

Tab. 15 – Názory členů rodiny na výchovné opatření z pohledu sociálních pracovníc

	SP1	SP2	SP3	SP4	SP5	SP6
nadstandardní péče	X					
zátěž, obtěžování	X	X				
trest	X					
nespokojenost					X	X
pozitivní uznání				X		
žádný názor			X			

Zdroj: vlastní zpracování

V tabulce 15 můžeme vidět odpovědi komunikačních partnerek na otázku, s jakými názory se nejčastěji setkávají od jednotlivých členů rodiny na uložené výchovné opatření. Z tabulky je patrné, že názory členů rodiny se výrazně liší. SP1 hovořila o tom, že má v evidenci rodiny s pozitivními i negativními ohlasy, je to půl na půl. Ve své odpovědi SP1 uvedla: *„Spolupracuji s rodinou, která výchovné opatření považuje za nadstandardní péči z mé strany, dokonce sama matka žádá o naši intervenci v rodině. Ale je to většinou u rodin s nižším intelektem. Protikladem je rodina, která to považuje za trest, a tak spolupráci se mnou sabotuje. V jednom případě mi bylo i sděleno, že si nepřejí, abych do rodiny vstupovala, protože je to pro ně zatěžující a vlastně to ani nepotřebují.“* Najdou se i rodiny, které uložené výchovné opatření berou jako šanci na nový začátek. Příkladem je odpověď SP4: *„Většinou to matky ocení, např. jedna matka feťačka po odebrání dětí řekla, že byla za dohled ráda, alespoň se mohla jít léčit, něco s tím dělat.“* SP6 u svých klientů naráží na nespokojenost a nepochopení významu daného opatření. SP6 uvedla: *„Ptají se, k čemu to je dobré, jestli to má význam, že už minule bylo všechno v pořádku, tak proč tam pořád chodím.“* Odpověď SP5 se shoduje s odpovědí SP6 v nespokojenosti klientů s četností návštěv. SP3 naopak uvedla, že se s žádnými názory od rodičů nesešla.

4.2 Výsledky rozhovorů s rodiči

Na začátku rozhovoru jsem u každé komunikační partnerky z řad matek ověřovala znalost pojmu výchovného opatření, zda byly s tímto pojmem někdy seznámeny. Komunikační partnerky R1, R2, R3, R4 a R5 nikdy takové pojmenování neslyšely. Pouze komunikační partnerka R6 odpověděla: „*Ano, to je ten dohled, co máme.*“ Jakmile byl tento pojem upřesněn, všechny ostatní komunikační partnerky ihned jeho význam pochopily.

Tab. 16 – Způsob uložení výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
správní řízení						
soudní rozhodnutí	X	X	X	X	X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 16 je zaměřena na způsob ukládání výchovných opatření v rodinách. Z tabulky je patrné, že ve všech mnou oslovených rodinách bylo výchovné opatření uloženo formou soudního rozhodnutí, liší se pouze ve frekvenci návštěv sociálních pracovníků. R4 uvedla: „*Soudně dohled. Sociálka si jezdí, kdy chce. Mám to asi půl ročně, nevím.*“ Podobně odpověděla R3: „*Všechno soudně. Nejdřív sem měla dohled, pak mi odebrali děti do ústavu a teď mám zase dohled.*“

Tab. 17 – Podstata uloženého výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
zajištění řádné péče o děti	X		X	X	X	X
plnění školní docházky	X	X			X	X
dostatečné množství jídla, oblečení		X			X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 17 znázorňuje odpovědi matek na otázku, v čem podle nich spočívá uložené výchovné opatření, co je jeho cílem. Téměř všechny matky se nad touto otázkou pozastavily. Ze získaných odpovědí vyplynulo, že by měla být prvotně zajištěna řádná péče o děti. Výstižná odpověď zazněla od R6: „*Aby se zlepšila péče o děti, aby lépe prospívaly ve škole, v chování. Aby měly zázemí, možná i dostatek jídla, oblečení, zájmy.*“ R5 uvedla: „*Jestli se starám o holku, jestli jí posílám do školy, jestli má co jíst, jestli je čistá. Aby to bylo dobrý, aby to klapalo.*“

Tab. 18 – Délka uloženého výchovného opatření v rodině

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
do 1 roku		X		X		X
od 2 do 4 let					X	
od 5 do 7 let	X		X			

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 18 ukazuje různé délky uložených výchovných opatření v rodinách. Polovina mnou oslovovaných rodin má výchovné opatření uloženo poměrně krátce, to znamená méně než jeden rok. Odpovědi těchto matek byly velice strohé. R2 uvedla: „*Hmmm...od května 2018.*“ V ostatních rodinách stanovené výchovné opatření trvá přibližně v rozmezí od dvou do sedmi let. R3 hovořila o tom, že měla uložených více výchovných opatření: „*Nejprve sem měla dohled při předposledním dítěti, v roce 2012. Poté mi byly děti odebrány v březnu 2016, 28.3. přesně, vráceny mi byly 1.2.2019 a zase byl určenej dohled.*“

Tab. 19 – První či opakovaný případ uloženého výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
první případ		X		X	X	X
opakovaný případ	X		X			

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 19 pojednává o tom, zda se jedná o první či opakovaný případ uloženého opatření v dané rodině. Z tabulky je patrné, že čtyři ze šesti rodin se s uložením výchovného opatření setkaly poprvé. R6 odpověděla: „*Je to poprvý a doufám, že i naposled. Udělám pro to všechno.*“ Zbylé dvě rodiny se z první zkušenosti s uložením výchovného opatření dostatečně neponaučily, proto jim bylo uloženo opětovně. R1 v odpovědi uvedla: „*Ne, je to druhej. Tenkrát jsem měla dohled v Malesicích. Bejvalýho přítele sestry mě napadaly, jedna z nich si usmyslela, že chci jejího přítele. Pak byl dohled zrušen. To bylo na teď už dospělýho syna. No a teď Markétku sem dala ségře sama, protože to tady bylo malý, a Adámek je taky u ségry, to bylo všechno přes otce, i když sem s tím nesouhlasila, bylo to bez mého vědomí. Filip je u otce, nejdřív byl se mnou, pak chtěl k tátovi. Furt chtěl být na playstationu, hrát hry. Prostě sem ho omezovala, aby nám pomáhal doma, se dřevem. Ale tatínek mu dovolí všechno.*“

Tab. 20 – Důvody uložení výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
fyzické násilí v rodině	X					X
zanedbání školní docházky	X	X	X			
nedostatečná péče rodičů		X	X	X	X	X
výchovné problémy dětí			X			
špatná finanční situace				X		
nevyhovující bytové podmínky	X		X			X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 20 znázorňuje důvody vedoucí k uložení výchovného opatření v rodině, kterých si jsou matky vědomy a na základě toho mohou činit nápravu. Z tabulky vyplývá, že nejčastějším důvodem pro uložení výchovného opatření je nedostatečná péče rodičů, následuje zanedbání školní docházky či nevyhovující bytové podmínky. R2 se vyjádřila konkrétně: „*Že se o děti řádně nestarám, že měly málo jídla, nechodily do školy, byly často nemocný. Ale teď se drží. Že sem se jim pořádně nevěnovala ve všem, na učení, prostě ve všem.*“ Výjimkou nejsou ani případy fyzického násilí v rodině. R6 hovořila o tom, že ji bývalý přítel často fyzicky napadal: „*...nechala sem to zajít tak daleko, že sem skončila v nemocnici s proraženou lebkou a zlomenými žebry. Až v tu chvíli sem se pořádně probrala a uvědomila si, že takový život mi za to nestojí, především kvůli dětem.*“ Nejméně zmiňovaným důvodem jsou výchovné problémy dětí, o kterých mluvila R3. Ve své odpovědi R3 uvedla, že ji děti neposlouchají, dělají si, co chtějí, vymýšlí si důvody, proč nejít do školy.

Tab. 21 – Oprávněnost uložení výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
ano		X	X	X		X
ne						
nevím	X				X	

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky 21 vyplývá, že čtyři ze šesti mnou oslovených rodin si uvědomují své chyby či nedostatky v péči o děti. Při svých odpovědích neváhaly a bez dlouhého přemýšlení uvedly, že uložení výchovného opatření nad výchovou jejich dětí rozhodně oprávněné bylo. Velice překvapující je skutečnost, že se ani jedna rodina nevyjádřila záporně. Pouze dvě matky si nebyly ve svém vyjádření jisté, a tak se snažily odpoutat

pozornost tím, že znají několik rodin, kde by bylo takové opatření vhodnější. R1 konkrétně uvedla: „*Já si myslím jakože...mělo by se zaměřit na jiný rodiny. Neříkám, že dohled nebyl potřebný, ale znám rodiny, kde by bylo víc potřeba. Děti tady, když nechťejí do školy, tak nejdou. Malej když nešel, hned se to řešilo. Tady se fetuje, lítají až do večera venku a nikdo to neřeší.*“

Tab. 22 – Názory soc. pracovníků na uložené výchovné opatření dle rodičů

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
žádný názor				X		
nedostačující názor			X		X	X
dostačující názor	X	X				

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 22 popisuje odpovědi matek na otázku, s jakými názory se setkávají od sociálních pracovníků na uložené výchovné opatření. Jediné R4 nebylo nikdy sociální pracovníci vysvětleno, co takové opatření obnáší. Ostatním matkám se nějaké vysvětlení dostalo, ať už dostačující či nedostačující. Stručně odpověděla R5: „*Jo, že to prostě mají určený soudem a takový kraviný.*“ Obdobnou odpověď zvolila R3: „*Sociální pracovnice mi řekla, aby byl klid. Nic víc nevím. Člověk se po tom nepídí, prostě ho jednou máte a hotovo.*“ Dvěma matkám byl dostatečným způsobem vysvětlen smysl výchovného opatření. R2 hovořila o tom, že ji před tím sociální pracovnice varovala, několikrát jí vysvětlovala význam i důvody pro jeho uložení. R1 odpověděla: „*Vlastně mi vysvětlovali, co se dá zlepšit, jak by se to mělo změnit.*“

Tab. 23 – Pozitiva výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
získání informací, rad	X			X	X	
zlepšení v péči o domácnost		X	X			
plnění školní docházky		X				
věnování času dětem			X			X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 23 je zaměřena na pozitiva získaná z uloženého výchovného opatření. V rámci rozhovorů s matkami zazněla celkem čtyři pozitiva, která považují za velký přínos pro jejich situaci. R4 uvedla, že může sociální pracovníci kdykoliv zavolat se žádostí o radu. R1 se shodovala s odpovědí R4: „*Výhody...vlastně určitý informace, který po domluvě dostávám.*“ Dvěma matkám uložené výchovné opatření přispělo

k tomu, že se více věnují svým dětem. R6 odpověděla: „*Hodně se toho změnilo. Uvědomila sem si, že nemůžu dávat přednost přítelovi před dětmi. Kdybych na to nepřišla, tak by to nedopadlo dobře. Dcera si ke mně získala lepší přístup, jsme kamarádky, dříve byla více odtazítá, nedala mi ani ruku. Ale teď se to o 380 stupňů otočilo k lepšímu.*“ R2 pozitivum spatřuje v lepší péči o domácnost a v docházce dětí do školy: „*Došlo drobet ke zlepšení, sem asi potřebovala výchovnou facku. Děti chodí do školy, dobře se učí, sem na ně pyšná. Myslím, že i drobet v úklidu. Sociální pracovníce na mě tlačí, abych chodila do práce, což je pro mě dobře, je hodně důsledná, řekne to na plnou hubu.*“

Tab. 24 – Negativa výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
žádná negativa	X	X		X	X	X
nevím			X			

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 24 ukazuje, že téměř všechny mnou oslovené rodiny v uložení výchovného opatření nespatřují žádná negativa. Konkrétně R2 uvedla: „*Nic mi nevadí. Nevadí mi, že sem sociální pracovníce chodí, aspoň si mám s kým pokecat. Jsem ráda, když mi řekne, že je něco špatně.*“ K tomu se připojuje i R5: „*Nevnímám žádná. Když to mám soudně daný, tak se s tím musím smířit.*“ Jediná R3 odpověděla, že neví, žádné negativum si nevybavuje, protože byla dlouho odloučená od dětí, chyběly jí, tak si s nimi užívá společný čas a nic víc neřeší.

Tab. 25 – Změna v práci sociální pracovníce před a po uložení vých. opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
beze změn	X	X	X	X	X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 25 znázorňuje, zda matky vnímají změnu v práci sociální pracovníce před a po uložení výchovného opatření. Z tabulky je patrné, že se odpovědi všech matek jednoznačně shodují. Žádná z nich změnu v práci sociální pracovníce nepozoruje: „*Ne ne, sociální pracovníce je pořád stejná. Vychází se s ní teda perfektně. Všechna čest, řeším s ní všechny problémy. Vždy mi pomůže, když potřebuju*“ (R3). Obdobně se vyjádřila R2: „*Chová se normálně, přirozeně. Nepozoruji žádné změny, je příjemná.*“

Tab. 26 – Změny v chování členů rodiny po uložení výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
žádné změny	X					
poslušnost dětí		X		X		
změna k horšímu			X			
zklidnění rodinné situace				X	X	X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 26 ukazuje, jaké změny v chování jednotlivých členů rodiny uložené výchovné opatření vyvolalo. Nejvíce uváděnou změnou je zklidnění rodinné situace: „*Děti se zlepšily, už poslouchají, i když někdy taky ne. Já jsem se zklidnila, všechno je prostě úplně lepší*“ (R4). Za další podstatnou změnu je považována poslušnost dětí. R2 uvedla: „*Ted' jo, starší dcera se snaží vařit, pomáhat, prostě se holky snaží. U mě změna žádná.*“ Pouze jedna ze šesti matek si není vědoma žádné změny ve svém chování či chování dětí: „*U mě vůbec ne, děti taky ne. Akorát, když pracovnice přijdou, tak se děti předvádí*“ (R1).

Tab. 27 – Situace vedoucí ke zrušení uloženého výchovného opatření

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
nevím	X			X	X	
zlepšení finanční situace		X				
stabilní rodinná situace			X			X

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 27 znázorňuje, za jaké situace je možné přistoupit ke zrušení výchovného opatření. Z odpovědí vyplývá, že polovina mnou oslovených rodin nemá ponětí o tom, za jakých okolností by mohlo být výchovné opatření zrušeno. Dokonce R5 ve své odpovědi uvedla: „*Nemusí být, mně nepřekáží, aspoň si pokecám. Tady se nic nezmění. Holka studuje. Nevím. Tady změna nebude.*“ Ke zrušení výchovného opatření by podle dvou matek mohlo dojít při stabilizování rodinné situace: „*Kdyby sociální pracovnice viděla, že děti mají své zázemí, svůj pokoj, je o ně postaráno. Když bude viděno, že děti fungují a celkově vše funguje, jak má*“ (R6). R2 je přesvědčená o tom, že pokud by si našla stálou práci, byl by to důvod pro zrušení výchovného opatření nad výchovou jejich dětí.

5 DISKUZE

Hlavním cílem předkládané práce bylo porovnat názory pracovníků OSPOD a rodin na uložená výchovná opatření, dílčím cílem bylo zmapovat zkušenosti pracovníků OSPOD s aktivizací rodin v souvislosti s uloženým výchovným opatřením. V diskuzi budou rozebírány některé názory uvedené komunikačními partnery z řad sociálních pracovníků a z řad rodičů splňující stanovené kritérium. Názory obou stran jsou podstatné pro další vzájemnou spolupráci, ale i pro nově zahajující intervenci OSPOD v rodině. Rovněž se budu zabývat úskalími, se kterými se sociální pracovníci potýkají při práci s rodinou v rámci uloženého výchovného opatření.

Na začátku výzkumu jsem narazila na problém při položení základní otázky rodičům. Základní otázka zněla, zda byli rodiče v průběhu spolupráce se sociálními pracovníky seznámeni s pojmem výchovné opatření. Bohužel 5 ze 6 oslovených komunikačních partnerů z řad rodičů uvedlo, že nikoliv. Vzhledem k převážně negativním odpovědím bylo nezbytné rodičům tento pojem vysvětlit, poskytnout jim základní informace a stručně je se zkoumanou problematikou seznámit. Při poskytování základních informací bylo zřejmé, že si rodiče daný pojem vybavili. V podstatě věděli, že je u nich nějaký typ výchovného opatření uložen, nicméně si to nedokázali spojit právě s konkrétní formou daného opatření v jejich rodině. Musím podotknout, že i když na sebe otázky navazovaly, případně se doplňovaly, rodiče si někdy ve svých odpovědích protiřečili. Pro lepší porozumění jsem na rozpory v odpovědích poukázala a pomocí doplňujících otázek rodiče své odpovědi více rozvedli.

Z výzkumu vyplynulo, že sociální pracovníci za nejčastější důvody pro uložení výchovného opatření považují nedostatečnou péči o děti v oblasti stravování a hygieny, neplnění školní docházky dětmi, užívání návykových látek rodiči (viz tab. 3). Tyhle aspekty většinou vedou k nedostatečnému fungování rodiny. To ostatně vyplývá z publikace Fischera a Škody (2014), kdy i rodina může být zdrojem nežádoucích vlivů, jež mají negativní dopad na správné fungování členů rodiny.

Za další důvody pro uložení výchovného opatření sociální pracovníci označují špatnou spolupráci rodičů ve smyslu nerespektování doporučení, nevhodné výchovné prostředí či výchovné problémy dětí (vždy 2 z 6 odpovědí). Takové odpovědi jsem očekávala, neboť dle mého názoru nežádoucí jednání rodičů vyžaduje vhodný zásah s cílem nápravy situace.

Překvapujícím zjištěním pro mě bylo, že si rodiče některé své nedostatky v péči o děti uvědomují. Nedostatky vnímají zejména v oblasti stravování a oblékání, v nevhodných bytových podmínkách, ale i v neplnění školní docházky dětmi. V porovnání s odpověďmi sociálních pracovníků se rodiče v několika důvodech shodovali.

V návaznosti na zmiňované důvody jsem zkoumala, zda u ukládání výchovných opatření převládá závadové chování rodičů či dítěte. Kraus (2014a) uvádí, že si dítě výchovné vzorce osvojuje od svých rodičů, učí se je pomocí nápodoby. Tento předpoklad potvrdila i komunikační partnerka SP1, když uvedla: „*Jde-li o uložení výchovného opatření kvůli výchovným problémům na straně dítěte, vždy je to vinou rodičů. Opatření je určeno rodičům za účelem ochrany dítěte.*“ Podstatou je to, jaký výchovný vzor rodiče přejali ze své vlastní rodiny, neboť lze očekávat, že takovým způsobem budou vychovávat i své děti (Čapek a Čapková, 2010).

Při rozhovorech jsem dala komunikačním partnerkám z řad sociálních pracovníků prostor zamyslet se nad výhodami, případně nevýhodami, v uložených výchovných opatření. Výhodou je pro většinu z nich (4 ze 6 odpovědí) možnost častějších návštěv v rodině a motivace rodiny ke změně situace. Ostatní sociální pracovníci výhodu spatřují ve větší kontrole rodiny a intenzivnější spolupráci s dalšími institucemi, jako jsou školy či dětská lékařství. Podle Matouška (2017) je spolupráce sociálního pracovníka s dalšími institucemi či zařízeními při řešení tíživých rodinných situací nezbytná. Taková zařízení jsou s rodinou v častějším kontaktu, a tak mohou k rodičům i dítěti poskytovat klíčové informace (Macela et al., 2015).

Všechny komunikační partnerky z řad sociálních pracovníků se shodly na tom, že administrativní zatížení je rozhodně tou největší nevýhodou uložených výchovných opatření. Jak vyplynulo z rozhovorů, administrativní úkony s tím spojené jsou natolik časově náročné, že není možné se dostatečně věnovat přímé práci s rodinou, i když to mnohdy situace vyžaduje. Podle mého názoru podstatou práce sociálního pracovníka není vyplňování papírů či zapisování různých úkonů, nýbrž samotná práce s rodinou, kterou považují za mnohem důležitější a potřebnější. Poskytování užitečných rad, pomoc v nesnázích, tohle jsou přeci stěžejní úkoly sociálního pracovníka při práci s rodinou. Domnívám se, že vhodným řešením by byla práce v tandemu, kdy by se jeden sociální pracovník věnoval pouze přímé práci s rodinou a druhý se ujal zapisování veškerých úkonů s tím spojených.

Dále jsem se zajímala o to, jaký postup volí sociální pracovníce při navrhování výchovných opatření. Z jejich odpovědí vyplývalo, že postupují od těch nejmírnějších opatření až po ta závažnější. S tímto souhlasí i Šabatová, Šuplerová, Ille a kol. (2017) když uvádí, že OSPOD by měl v první řadě na rodiče preventivně působit, poskytovat poradenství a až následně využít možnost výchovného opatření. Sociální pracovníce zpravidla využívají výchovných opatření až ve chvíli, kdy intervence v rodině nepřináší kýžené výsledky. Téměř žádná z nich nemusela za celou dobu svého pracovního působení přistoupit rovnou k nejhorsímu řešení situace rodiny, tedy k podání návrhu na umístění dítěte do náhradní péče. Vždy se snaží rodině pomáhat všemi dostupnými prostředky, aby právě k takovému razantnímu opatření nemuselo vůbec dojít. OSPOD vždy při uplatňování výchovných opatření přihlíží k závažnosti situace rodiny a míře ohrožení dítěte (Šabatová, Šuplerová, Ille a kol., 2017). Uplatňované opatření se musí slučovat se zájmem dítěte, taktéž i způsob a intenzita jeho zásahu (Macela et al., 2015).

Navázala jsem otázkou směřující k sociálním pracovnícům, jaký způsob při ukládání výchovných opatření v rodinách preferují. Z odpovědí vyplývalo, že správní řízení nemá pro rodiče téměř žádnou hodnotu, rodiče vydané rozhodnutí nerespektují, nepovažují jej za nijak závazné, proto se sociální pracovníce často uchylují k podání podnětu k soudu, aby sám soud zvážil, zda je žádoucí v rodině výchovné opatření uložit. Například SP6 argumentovala takto: *„Zároveň mi vyhovuje být tím, kdo pomáhá klientům a nebýt v pozici toho zlého, chci být ten, ke komu mají důvěru, kdo jim případně může být nápomocen.“* Stejně tak Barvíková a Šťastná (2014) v jejich výzkumu zjistily, že všeobecně pracovníci OSPOD preferují ukládání výchovných opatření soudním rozhodnutím, ve správním řízení k ukládání povinností nepřistupují kvůli administrativní a časové náročnosti. Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová a kol. (2015) dodávají, že se pracovníci obávají možných procesních chyb v souvislosti s vydáním správního rozhodnutí. Nejen, že by rodiče rozhodnutí nerespektovali, ale sociální pracovník by byl nařčen ze špatně odvedené práce. Z tohoto důvodu Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová a kol. (2015) přišli s myšlenkou, že by se právní úprava výchovných opatření měla sjednotit, a to tak, že by rozhodnutí o ukládání výchovných opatření mělo být pouze v kompetenci soudů.

Odpovědi sociálních pracovníc byly ověřeny u oslovených rodičů. Všichni rodiče shodně uvedli, že jim bylo výchovné opatření uloženo na základě soudního rozhodnutí.

Z mého pohledu je názor Brzobohatého, Cirbusové, Rogalewiczové a kol. reálný, neboť z odpovědí sociálních pracovníc je zřejmé, že v naprosté většině případů

přenechávají zodpovědnost v rozhodování o uložení výchovného opatření v rodině na soudech. Domnívám se, že pracovník OSPOD, který s rodinou spolupracuje a buduje si v ní důvěryhodný vztah, by neměl být zároveň i v pozici toho, kdo jí nařizuje plnění povinností. Každopádně výhodou v současné právní úpravě vnímám v tom, že správní řízení je jakýsi předstupeň soudního nařízení. Jakmile je výchovné opatření nařízeno soudem, žádné další opatření pro zachování úplné rodiny už není.

Dále mě zajímalo, jaká výchovná opatření v rodinách převažují. Překvapilo mě, že téměř jediným zmiňovaným výchovným opatřením od obou dotazovaných stran byl dohled. Přitom Novotná et al. (2016) ve své publikaci popisuje výčet výchovných opatření od těch nejmírnějších až po ta nejzávažnější. Ani z jedné odpovědi sociálních pracovníků nevyplývalo, že by před uložením dohledu využily nařízení mírnějšího opatření, jako je například napomenutí. I Macela et al. (2015) uvádí, že v první řadě by mělo být nařízeno napomenutí, jako nejmírnější forma opatření vedoucí k upozornění rodičů, že jejich způsob výchovy a péče o dítě není vhodný pro dobrý vývoj dítěte. Až v případě, kdy napomenutí neplní svůj účel, se přistupuje k uložení opatření ve formě dohledu (Macela et al., 2015). Podle mého názoru takový postup souvisí právě s administrativním zatížením pracovníků. Nejen, že je správní řízení o uložení napomenutí časově náročné, ale rodiče se z něj dostatečně neponaučí. Napomenutí by dle mého mělo směřovat pouze k rodičům, u kterých si je sociální pracovník jistý, že se takovým opatřením dosáhne kýženého efektu.

Ve výzkumu jsem porovnávala odpovědi sociálních pracovníků (viz tab. 14) a rodičů (viz tab. 23) na otázku týkající se pozitivních dopadů uložených výchovných opatření. 5 ze 6 dotazovaných sociálních pracovníků se domnívá, že u většiny rodin výchovné opatření zajistilo zlepšení jejich situace. Rodiče začali více spolupracovat, byli motivováni ke změně životního stylu, upravili si bytové podmínky. Celkově měli zájem na tom, aby jejich děti dobře prospívaly ve všech ohledech. Matějček (2017) poukazuje na to, že stabilní rodinné zázemí pro každé dítě představuje místo bezpečí, jistoty a lásky. Pouze v takovém případě se může osobnost dítěte dobře vyvíjet. Jak uvádí Průcha et al. (2013), rodinné prostředí má značný vliv na komunikační schopnosti, emoční vývoj, ale i hodnoty či postoje každého jedince. Takové působení se může v dospělosti odrazit i na životním stylu či profesním životě jedince (Průcha et al., 2013). Bohužel jsem se setkala i s negativní odpovědí od jedné sociální pracovníce, která naopak výchovné opatření nepovažuje za určitý stimul vedoucí k nápravě rodinné situace.

Více mě zaujaly odpovědi rodičů na tutéž otázku. Pro rodiče je výchovné opatření pozitivem v tom směru, že od sociálních pracovníků získávají potřebné informace, ať už se to týká sociálních dávek či rad v péči o domácnost. Překvapila mě odpověď dvou rodičů, kdy je výchovné opatření v podstatě donutilo více se věnovat dětem, čehož si velice váží. Z odpovědí je patrné, že sociální pracovníci i rodiče vnímají pozitiva v trochu odlišných oblastech. Podle mého názoru je to dáno individualitou každého člověka, ale i prioritami v životě. Zde opět narážíme na vliv prostředí, ve kterém člověk od narození vyrůstal. Nicméně je důležité podotknout, že obě dotazované strany považují výchovná opatření za zdroj pozitivních změn rodinné situace.

Rovněž mne překvapilo, že rodiče ve výchovném opatření neshledávají žádná negativa. Nevadí jim dohled sociální pracovníce, naopak to kvitují, neboť k sobě mají někoho, s kým si mohou popovídat. Takové odpovědi jsem nečekala.

K dosažení dílčího cíle pro mě bylo důležité se zabývat i úskalími vyskytujícími se při práci s rodinami v rámci uloženého výchovného opatření. Během rozhovorů se sociálními pracovníci jsem zaznamenala, že jim výkon práce ztěžují samotní rodiče. Špatná spolupráce rodiny byla zmíněna ve 4 ze 6 odpovědí. Rodiče záměrně sociálním pracovnícům neumožňují vstup do domácnosti, nereagují na telefonické hovory a účelově mění bydliště, aby se ztratili z jejich dohledu. Zde musím poukázat na rozpor mezi předešlým konstatováním ohledně toho, že rodiče výchovná opatření v podstatě vítají, a tímto zjištěním, kdy rodiče v souvislosti s uloženým opatřením s pracovníci příliš nespolupracují. Osobně si myslím, že rodiče spolupráci OSPOD vítají ve chvíli, kdy potřebují s něčím poradit, pomoci. Jakmile jsou však úkolováni či poučováni, spolupráce jim je na obtíž. Překvapilo mě, že se našly i sociální pracovníce, které nemají negativní zkušenosti s rodinami v rámci uloženého výchovného opatření.

Zajímala jsem o to, jakým způsobem jsou řešeny situace, kdy rodiče odmítají jakoukoliv spolupráci se sociálními pracovníci. Z odpovědí vyplynulo, že v takových situacích žádají o spolupráci soud, respektive o provedení pohovoru s rodiči za účelem poučení o nutnosti spolupráce s OSPOD. Komunikační partnerka SP3 se přiklání k jinému způsobu řešení: „*Myslím si, že to už není ani na dohled, ale na předání dítěte do péče druhého rodiče, který spolupracuje.*“ Odborná literatura upozorňuje na skutečnost, že osoba, která nerespektuje či cíleně znemožňuje výkon povinností plynoucích pracovníkům OSPOD z rozhodnutí o výchovném opatření, se dopouští přestupku, za který jí hrozí finanční postih (Macela et al., 2015).

Pro doplnění jsem se v rozhovorech zaměřila i na otázku týkající se změn chování jednotlivých členů rodiny z pohledu sociálních pracovníků a změn v práci sociálních pracovníků z pohledu rodičů po uložení výchovného opatření v rodině. 3 ze 6 oslovených sociálních pracovníků nedokázaly vyslovit jednoznačnou odpověď. Zmiňovaly se o tom, že každá rodina významu výchovného opatření porozuměla jinak, a podle toho volila i příslušný postoj. Samozřejmě rodiče, kteří si uvědomují své nedostatky ve výchově a v péči o děti, změnu k lepšímu uvítají a sami se pro to snaží udělat co nejvíce. Takové odpovědi jsem víceméně očekávala. Nicméně zastávám názor, že uložení opatření určitým způsobem ovlivní každého člena rodiny, ať už z pozitivního či negativního hlediska. Skrze takové opatření dochází svým způsobem k narušování soukromí rodiny, omezování v plánování volného času, nebo vyvolání podvědomého stresu z očekávané návštěvy sociální pracovníce.

Tvrzení komunikační partnerky SP2 se od ostatních lišilo: „*Rodiče v podstatě ani neví, že jim bylo nějaké výchovné opatření uloženo, jelikož svou práci vykonávám stejně, jako před uložení opatření.*“ Tahle odpověď mě překvapila, neboť jsem se domnívala, že výchovné opatření má působit jako nástroj, jenž přispěje k žádoucí změně v životě rodiny. V takových případech je dle mého názoru nezbytná změna ve způsobu jednání sociálního pracovníka s rodiči, který by měl znovu přistoupit k využívání pozitivní motivace vedoucí k potřebné změně v rodině.

S tvrzením komunikační partnerky SP2 se shodli všichni rodiče. Nikdo z rodičů po uložení výchovného opatření nepozoroval změnu v práci sociální pracovníce. To ostatně jasně vyjádřila R5: „*Sociální pracovníce sem chodí pořád stejně, nic se nezměnilo, ani ona se nezměnila, je pořád stejná. Je veselá, upovídaná a temperamentní.*“ Podle Macely et al. (2015) význam výchovného opatření spočívá v preventivním působení na rodiče předcházející různějším zásahům do rodiny.

Zde jsem získala odpověď na dílčí výzkumnou otázku týkající se problémů, se kterými se nejčastěji setkávají sociální pracovníci při práci v rodinách s uloženým výchovným opatřením. Největším problémem je špatná spolupráce rodiny s cílem zamezit sociální pracovníci přístup do rodiny. Sociální pracovníce tuhle problematiku řeší zpravidla v součinnosti se soudy, které rozhodnutí o uložení výchovného opatření vydaly. Velice záleží na tom, jak rodiče porozuměli významu výchovného opatření, od toho se následně odvíjí i změna v chování jednotlivých členů rodiny.

V neposlední řadě jsem se zamýšlela nad samotnými názory sociálních pracovníků i rodičů na uložená výchovná opatření. Překvapilo mě, že se odpovědi sociálních

pracovnic neshodovaly. Z rozhovorů vyšlo najevo, že některé z nich (2 z 6 odpovědí) byly přesvědčeny o neefektivnosti výchovných opatření. Svá přesvědčení doplňovaly o zkušenosti získané v průběhu pracovního působení. Ještě se nesetkaly s tím, že by uložené opatření přimělo rodiče ke změně dosavadního způsobu života. Pro další sociální pracovníce se výchovná opatření naopak jeví jako velice účinná, přispívající k řešení rodinné situace. To dokazuje skutečnost, že již v několika případech došlo z jejich strany k podání podnětu na zrušení uložení výchovného opatření.

Proto jsem se také zaměřila na zkušenosti sociálních pracovníc s rušením výchovných opatření. Sociální pracovníce si uvědomují, že jakmile pominou důvody, pro které bylo výchovné opatření uloženo, mají možnost zprostředkovat zrušení uloženého opatření. O této možnosti hovoří i Novotná et al. (2016), která uvádí, že při obnovení narušených funkcí rodiny již není nutné trvat na uloženém výchovném opatření. OSPOD se může svým návrhem takového zrušení domoci (Novotná et al., 2016). Z odpovědí sociálních pracovníc vyplynulo, že celkový počet rodin se zrušeným výchovným opatření je bohužel relativně malý. Tyto odpovědi mě překvapily. Domnívala jsem se, že úspěšnost při stabilizaci rodiny bude mnohem vyšší, neboť výchovné opatření považují za donucovací prostředek, ze kterého mají rodiče obavy a chtějí se jej co nejdříve zbavit.

Někteří rodiče se na výchovná opatření dívají spíše jako na určitou zátěž, projevují nespokojenost, v podstatě je to obtěžuje (3 z 6 odpovědí). Negativní postoj rodičů k výchovnému opatření může být dle mého zapříčiněn nedostatečnou informovaností o smyslu výchovného opatření. Během rozhovorů s rodiči opakovaně zaznělo, že jim výchovné opatření nařídil soud, z tohoto důvodu k nim sociální pracovníce dochází. Blíže to nedokázali specifikovat. Zjistila jsem, že si rodiče v této konkrétní věci protiřečí. Rodiče sice uváděli, že jim sociální pracovníce dostatečně nevysvětlily význam výchovného opatření, ale na druhou stranu si myslí, že jim výchovné opatření pomohlo ve zlepšení rodinné situace. Jak by k takovému tvrzení mohli dospět, když by jim o tom nikdo nic neřekl?

Získané informace směřovaly k zodpovězení hlavní výzkumné otázky týkající se názorů, se kterými se nejčastěji setkává sociální pracovník od rodičů a naopak. Sociální pracovníci se setkávají s odlišnými názory rodičů na výchovná opatření. Někteří rodiče jej vnímají jako velkou zátěž, jiní naopak spolupráci s pracovníci OSPOD vítají. Je to dáno tím, jaký prospěch z toho jednotliví členové rodiny mají. Rodiče naopak tvrdí, že jim sociální pracovníce dostatečně nevysvětlily význam výchovného opatření.

To znamená, že dle rodičů od sociálních pracovníků v podstatě žádný názor k výchovnému opatření nezazněl.

Také mě zajímalo, zda rodiče rozhodnutí o uložení výchovného opatření v jejich rodině vnímají jako oprávněné či naopak. Překvapilo mě, že ani jeden z rodičů neodpověděl záporně. Z odpovědí rodičů vyplynulo, že si díky tomuto opatření uvědomili své chyby v péči o děti a snaží se je odstranit.

Proto jsem se zaměřila i na to, zda rodiče vědí, za jaké situace by mohlo dojít ke zrušení výchovného opatření (viz tab. 27). Jak vyplývá z rozhovorů, rodiče si uvědomují, že existuje možnost zrušení výchovného opatření, ale nemají ponětí o situacích, které k tomu vedou (3 ze 6 odpovědí). Ostatní považují stabilní rodinnou situaci včetně zlepšení finanční situace za důvod pro zrušení výchovného opatření. O tom se zmiňuje i Macela et al. (2015), který poukazuje na to, že rozhodnutí o uložení výchovného opatření je možné zrušit v okamžiku dosažení požadovaného výsledku. Tím je myšleno, že rodina opět plní veškeré své funkce.

Je tedy důležité si uvědomit, že rodina představuje nejpřirozenější výchovné prostředí pro dítě, prostřednictvím kterého jsou dítěti poskytovány veškeré podněty zajišťující dobrý vývoj jeho osobnosti (Matoušek a Pazlarová, 2014b). Takže veškeré nežádoucí vlivy působící na chování rodičů a posléze i na chování jejich dětí vždy pramení z původní rodiny (Matějček, 2017).

6 ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnuje problematice ukládání výchovných opatření v rodinách, zejména porovnává názory sociálních pracovníků a rodin na danou problematiku. Klade si také za cíl zmapovat zkušenosti pracovníků OSPOD s aktivizací rodin v souvislosti s uloženým výchovným opatřením. Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně rozsáhlé téma, o kterém jsem chtěla získat co nejvíce informací, zvolila jsem kvalitativní strategii výzkumu a metodu dotazování. Pro dosažení vytyčených cílů byly stanoveny dvě výzkumné otázky.

První výzkumná otázka měla za úkol zjistit, s jakými názory se nejčastěji setkává sociální pracovník u jednotlivých členů rodiny na uložená výchovná opatření a naopak. Výsledky výzkumu ukázaly, že z pohledu sociálních pracovníků se názory rodin na problematiku výchovných opatření poměrně liší. Některé rodiny vnímají výchovná opatření jako trest, neboť si nedokážou připustit jakoukoliv chybu v péči o jejich děti. Dokud si své chyby nepřipustí, výchovné opatření se bude mýjet účinkem. Opakem jsou rodiny, pro které výchovná opatření přináší pozitivní změny situace, díky tomu si uvědomili své nedostatky v péči o děti a chtějí učinit nápravu. Většině oslovených rodin nebyl vysvětlen význam výchovného opatření, případně pro ně nebylo vysvětlení dostatečně srozumitelné. Výjimkou byly dvě rodiny, kterým bylo ze strany sociálních pracovníků dostatečně vysvětleno, co výchovné opatření znamená a za jakým účelem bylo v rodině uloženo.

Druhá výzkumná otázka se týkala problémů, s nimiž se nejčastěji setkávají sociální pracovníci při práci v rodinách s uloženým výchovným opatřením. Většina oslovených sociálních pracovníků se v důsledku uloženého výchovného opatření potýká s problémy ze strany rodin, které jim výkon práce znesnadňují. Největší obtíže způsobují rodiče, kteří odmítají spolupracovat ve smyslu neumožnění vstupu do domácnosti, nereagování na telefonické hovory či častých změn bydliště. V takovém případě sociální pracovníci nemohou vykonávat své povinnosti ukládané soudním rozhodnutím, a tak se obracejí na soud se žádostí o pomoc při řešení takových situací. Soud rodiče poučí o povinnosti spolupráce s OSPOD a seznámí je s riziky při neplnění této povinnosti. Sociální pracovníci dodaly, že je to dáno tím, že rodiče výchovná opatření považují za určitou zátěž, kdy jim je zasahováno do soukromí, a z tohoto důvodu odmítají spolupracovat. Záleží hodně na tom, jakým způsobem jsou rodiče o výchovných opatřeních a důvodech pro jejich uložení informováni.

Domnívám se, že se mi podařilo splnit vytyčené cíle bakalářské práce.

Rozhovory s komunikačními partnery mě obohatily o nové poznatky a pomohly mi utřídit si vlastní myšlenky spojené s touto problematikou.

Věřím, že tato práce může sloužit jako podkladový materiál nejen pro odborníky zabývající se problematikou ukládání výchovných opatření, ale i pro laickou veřejnost, která by se o tomto tématu chtěla dozvědět více. V současné době jsou hodně medializovány případy rodin, kde sociální pracovníce zasahovaly tím nejhorším způsobem, tedy došlo k odebrání dítěte z péče rodičů. Veřejnost mnohdy sociální pracovníce za takový způsob řešení situace lynčuje, nicméně není dostatečně informována o tom, za jakých situací je nutné k takovému zásahu přistoupit. Proto se domnívám, že minimálně z tohoto důvodu je důležité rozšířit povědomí laické veřejnosti o problematice ukládání výchovných opatření.

7 SEZNAM LITERATURY

1. BÁNOVNIČOVÁ, A., LEVICKÁ, K., 2016. Identification of the main problems in social work with low-income families. *SHW Web of conferences*. 30, 1-10, doi: 10.1051/shsconf/20163000031.
2. BARVÍKOVÁ, J., ŠŤASTNÁ, A., 2014. *Využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 65 s. ISBN 978-80-7416-212-1.
3. BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M., ROGALEWICZOVÁ, R., 2015. *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem*. Brno: Tribun EU. 118 s. ISBN 978-80-263-1010-5.
4. ČAPEK, J., ČAPKOVÁ, M., 2010. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál. 120 s. ISBN 978-80-7367-779-4.
5. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol., 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. 245 s. ISBN 978-80-7169-192-1.
6. FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vydání. Praha: Grada. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
7. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
8. KNOTOVÁ, D. a kol., 2014. *Úvod do sociální pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociální pedagogika*. Brno: Masarykova univerzita. 115 s. ISBN 978-80-210-7077-6.
9. KRAUS, B. et al., 2015. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.
10. KRAUS, B., 2014a. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vydání. Praha: Portál. 216 s. ISBN: 978-80-262-0643-9.
11. KRAUS, B., 2014b. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus. 158 s. ISBN 978-80-7435-411-3.
12. MACELA, M. et al., 2015. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha: Wolters Kluwer. 912 s. ISBN 978-80-7478-727-0.

13. MACELA, M., 2012. *Průběžná informace k zahájení správního řízení o výchovném opatření podle § 43 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve spojení s § 13 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. Praha: MPSV [cit. 2018-12-09]. Dostupné z:
https://www.mpsv.cz/files/clanky/12558/2802_001.pdf
14. MACFIE, J., BRUMARIU, L.E., LYONS-RUTH, K., 2015. Parent-child role-confusion: A critical review of an emerging concept. *Developmental Review*. 36, 34-57, doi: 10.1016/j.dr.2015.01.002.
15. MATĚJČEK, Z., 2017. *Rodiče a děti*. 3., upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad. 360 s. ISBN 978-80-7429-797-7.
16. MATĚJČEK, Z., 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6. vydání. Praha: Portál. 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7.
17. MATOUŠEK, O. (ed.), 2017. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál. 208 s. ISBN 978-80-262-1242-3.
18. MATOUŠEK, O. a kol., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
19. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2014a. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozšířené vydání. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-262-0522-7.
20. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. a kol., 2014b. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 176 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
21. MERTIN, V., 2013. *Výchova bez trestů*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 124 s. ISBN 978-80-7478-028-8.
22. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
23. MUSIL, R., 2014. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. Praha: Informatorium. 285 s. ISBN 978-80-7333-107-8.
24. NOVOTNÁ, V. et al., 2016. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 2., aktualizované vydání. Olomouc: ANAG. 807 s. ISBN 978-80-7554-022-5.
25. PATERA, L., 2012. *Ministerstvo práce a sociálních věcí záměrně sabotuje sociálně-právní ochranu dětí* [online]. Iustin, Spravedlnost dětem [cit. 2018-12-10]. Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=476>

26. PROCHÁZKA, M., 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5.
27. PRŮCHA, J., VETEŠKA, J., 2014. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vydání. Praha: Grada. 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4.
28. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vydání. Praha: Portál. 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
29. *Rodina a dítě v kontextu: možnosti prevence, podpory a spolupráce: výzkumná zpráva*. 2017. Praha: Nadace Sirius. 93 s. ISBN 978-80-906468-2-7.
30. ŘÍČAN, P., 2013. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál. 176 s. ISBN 978-80-262-0343-8.
31. SMYTH, L., 2016. The disorganized family: institutions, practices and normativity. *British Journal of Sociology*. 67(4), 678-96, doi: 10.1111/1468-4446.12217.
32. SYCHROVÁ, A., 2015. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Monographica XIV. 239 s. ISBN 978-80-7395-955-5.
33. ŠABATOVÁ, A., ŠUPLEROVÁ, P., ILLE, K. a kol., © 2017. *Rodina a dítě II* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). 228 s. [cit. 2018-12-09]. ISBN 978-80-87949-57-3. Dostupné z:
https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Rodina_a_dite-2.pdf
34. ŠULOVÁ, L., 2010. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2. vydání. Praha: Karolinum. 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3.
35. TOMÁNEK, P., 2013. *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*. Brno: Tribun EU, Librix.eu. 210 s. ISBN 978-80-263-0301-5.
36. *Z průběžné zprávy o výsledku šetření veřejného ochránce práv ve věci sp. zn.: 2908/2006/VOP/AFO* [online]. Iustin, Spravedlnost dětem [cit. 2018-12-09]. Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=302>
37. ZAJDEL, K. et al., 2014. *Social Problems of the Contemporary Families*. Wrocław: Publishing House, Wydawnictwo APIS. 216 s. ISBN 978-83-919865-6-1.

38. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, 2012. [online]. [cit. 2018-10-14]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 33, s. 1120-22. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=89&r=2012>
39. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, 2004. [online]. [cit. 2018-12-09]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 174, s. 9782-9844. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=500&r=2004>
40. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 1999. [online]. [cit. 2018-10-28]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 111, s. 7662-81. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=359&r=1999>

8 SEZNAM TABULEK

Tabulky k výsledkům rozhovorů se sociálními pracovníci

Tab. 1 – Základní informace o sociálních pracovnících

Tab. 2 – Základní informace o rodičích

Tab. 3 – Důvody pro ukládání výchovných opatření

Tab. 4 – Výhody a nevýhody výchovných opatření

Tab. 5 – Převaha závadového chování

Tab. 6 – Postup při navrhování výchovných opatření

Tab. 7 – Způsob uložení výchovného opatření

Tab. 8 – Převládající druh výchovného opatření

Tab. 9 – Efektivnost stanoveného výchovného opatření

Tab. 10 – Zrušení uloženého výchovného opatření

Tab. 11 – Vliv výchovného opatření na efektivitu práce s rodinou

Tab. 12 – Změny v chování členů rodiny po uložení výchovného opatření

Tab. 13 – Problémy vyskytující se při práci s rodinami v rámci uloženého výchovného opatření

Tab. 14 – Pozitivní dopady uloženého výchovného opatření

Tab. 15 – Názory členů rodiny na výchovné opatření z pohledu soc. pracovníků

Tabulky k výsledkům rozhovorů s rodiči

Tab. 16 – Způsob uložení výchovného opatření

Tab. 17 – Podstata uloženého výchovného opatření

Tab. 18 – Délka uloženého výchovného opatření v rodině

Tab. 19 – První či opakovaný případ uloženého výchovného opatření

Tab. 20 – Důvody uložení výchovného opatření

Tab. 21 – Oprávněnost uloženého výchovného opatření

Tab. 22 – Názory sociálních pracovníků na uložené výchovné opatření dle rodičů

Tab. 23 – Pozitiva výchovného opatření

Tab. 24 – Negativa výchovného opatření

Tab. 25 – Změna v práci sociální pracovníce před a po uložení vých. opatření

Tab. 26 – Změny v chování členů rodiny po uložení výchovného opatření

Tab. 27 – Situace vedoucí ke zrušení uloženého výchovného opatření

9 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 - koncepce polostrukturovaného rozhovoru pro sociální pracovníce

1. Za jaké situace přistupujete k uložení jednotlivých výchovných opatření?
2. Jaké máte zkušenosti s uloženými výchovnými opatřeními z hlediska výhod případně nevýhod?
3. Převládá dle vašeho názoru u ukládání výchovných opatření závadové chování dítěte nebo rodiče?
4. Jaký postup volíte při navrhování výchovných opatření?
5. Upřednostňujete uložení výchovného opatření v rámci správního řízení či na základě rozhodnutí soudu? Z jakých důvodů ho upřednostňujete?
6. Jaká výchovná opatření u Vašich klientů převládají?
7. Jak vnímáte efektivnost stanovených výchovných opatření?
8. Jaké jsou Vaše zkušenosti s rušením výchovných opatření?
9. Jaký vliv má dle Vašeho názoru uložené výchovné opatření na efektivitu Vaší práce s rodinou?
10. Jaké změny v rodině (v chování jednotlivých členů rodiny) po uložení výchovného opatření pozorujete?
11. S jakými následnými problémy se nejčastěji setkáváte při práci s rodinami, kde je uloženo výchovné opatření?
12. S jakými pozitivními dopady se setkáváte při práci s rodinami, kde je uloženo výchovné opatření?
13. S jakými názory se nejčastěji setkáváte od jednotlivých členů rodiny na uložené výchovné opatření?

Příloha 2 - koncepce polostrukturovaného rozhovoru pro rodiče

1. Jakým způsobem Vám bylo výchovné opatření uloženo?
2. V čem podle Vás uložené výchovné opatření spočívá? Co je cílem?
3. Jak dlouho je ve Vaší rodině výchovné opatření uloženo?
4. Jedná se o první případ uloženého výchovného opatření ve Vaší rodině?
5. Z jakého důvodu bylo podle Vás ve Vaší rodině přistoupeno k uložení výchovného opatření?
6. Bylo dle Vašeho názoru výchovné opatření uloženo oprávněně?
7. S jakými názory se setkáváte od sociálních pracovníků na uložené výchovné opatření?
8. Jaká pozitiva vnímáte v uloženém výchovném opatření?
9. Jaká negativa vnímáte v uloženém výchovném opatření?
10. Vnímáte změnu v práci sociálního pracovníka před uložením a po uložení výchovného opatření?
11. Vnímáte změnu v chování jednotlivých členů Vaší rodiny po uložení výchovného opatření?
12. Za jaké situace by podle Vás mohlo dojít ke zrušení uložení výchovného opatření?

10 SEZNAM ZKRATEK

apod. – a podobně

č. – číslo

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

např. – například

NRP – náhradní rodinná péče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sb. – sbírka

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

tzn. – to znamená

tzv. – takzvaný

ZDVOP – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc